

CICDE

Centrul de Instruire Continuă
în Domeniul Electoral

Digest Electoral

*Revistă de analiză, teorie și cercetare
în domeniul electoral*

Iunie, 2025

INSTITUȚIA PUBLICĂ
CENTRUL DE INSTRUIRE CONTINUĂ ÎN DOMENIUL ELECTORAL

DIGEST ELECTORAL

*Revistă de analiză, teorie și cercetare
în domeniul electoral*

Chișinău, 2025

DIGEST ELECTORAL

Revistă de analiză, teorie și cercetare în domeniul electoral,
editată de Centrul de instruire continuă în domeniul electoral (CICDE)

Publicație bianuală

Ediția a XIII-a

ISSN (print): 2587-3725

ISSN (online): 2587-3733

Colegiul de redacție:

Redactoră-șefă – **Doina Bordeianu**, dr. în științe politice

Redactor – **Pavel Cabacenco**, expert în domeniul electoral

Secretară publicație – **Arina Kraijdan**, dr. în istorie

Consiliul editorial:

Daniel Duță,

dr. în științe politice, director general, Departamentul logistică electorală,
Autoritatea Electorală Permanentă a României

Mariana Iațco,

dr. în științe politice, conferențiară universitară,
Universitatea de Stat din Moldova

Mariana Kalughin,

expertă anticorupție, master în drept

Serghei Sprincean,

dr. habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
secretar științific, cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova

Conceptele și opiniile exprimate în această revistă aparțin în exclusivitate autorilor și autoarelor, nu reprezintă poziția CICDE și nu reflectă punctul de vedere al colegiului de redacție și/sau al consiliului editorial.

SUMAR

CUVÂNT-ÎNAINTE

5

ARTICOLE

CORUPERA ELECTORALĂ PASIVĂ – ANALIZA JURIDICĂ A COMPONENTEI CONTRAVENȚIONALE

Mariana KALUGHIN

7

VOTUL DIASPOREI DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA LA ALEGERILE DIN 2024–2025

Gheorghe RAȚĂ

17

CADRUL DISARM CA METODĂ DE COMBATERE A INTERFERENȚELOR STRĂINE ÎN ALEGERI. STUDIU DE CAZ: FEDERAȚIA RUSĂ VS. REPUBLICA MOLDOVA

Marianna PRYSIAZHNIUK, Svetlana CEBOTARI

38

COMUNICĂRI, RAPOARTE, STUDII

VIOLENȚA ÎMPOTRIVA FEMEILOR ÎN POLITICĂ – O BARIERĂ ÎN CALEA PARTICIPĂRII EGALE

Loredana MUNTEAN

54

**FRAUDELE ELECTORALE CONSTATATE
ÎN CADRUL ALEGERILOR PREZIDENȚIALE
ȘI A REFERENDUMULUI REPUBLICAN**
Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova
Raport public SIS

59

**GESTIONAREA SUCCESORILOR PARTIDELOR POLITICE
INTERZISE: CAZUL SPANIOL**
Fernando CASAL BÉRTOA

62

**ÎNREGISTRAREA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA:
CONTROL AB INITIO**
Fernando CASAL BÉRTOA

63

MĂSURI PREVENIVE ȘI DREPTUL DE A CANDIDA
Alexander SHLYK

64

**REGLEMENTAREA FINANCIARĂ A CAMPANIEI
ELECTORALE CU IMPLICAREA TERȚILOR:
ANALIZE ȘI SUGESTII PENTRU MOLDOVA**
Alexander SHLYK

66

**ELECTORAL MANAGEMENT BODY LEADERSHIP
TRANSITIONS GLOBAL LESSONS LEARNED AND
COMPARATIVE GOOD PRACTICE // White paper June 2025**
Rushdi NACKERDIEN, Staffan DARNOLF

68

CUVÂNT-ÎNAINTE

Stimați cititori și cititoare,

Revista „Digest electoral” a fost elaborată ca o sursă informativă pentru cei interesați de alegeri, oferindu-le posibilitatea de a lua cunoștință de ultimele reglementări în domeniu, de practicile inovative, precum și de istoricul și aplicabilitatea votului. Totodată, revista este concepută sub forma unei platforme de exprimare a informațiilor electorale prin intermediul articolelor de specialitate științifico-practice pentru cercetători.

Revista a fost fondată în anul 2017 de Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE), fiind o publicație bianuală de analiză, teorie și cercetare electorală, iar în anul 2019 a fost înregistrată la Camera Națională a Cărții din Republica Moldova.

Alegerile în Republica Moldova se confruntă cu un șir de riscuri majore legate, *inter alia*, de interferențe străine, dezinformare, manipulare, probleme de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități și violență.

Ediția curentă cuprinde analiza juridică a componenței contravenționale a corupției electorale pasive și reeditează raportul public nesecret SIS privind fraudele electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican și imixiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova. Cititorul va găsi descrierea cadrului DISARM ca metodă de combatere a interferenței străine în alegeri.

Revista prezintă sumarul comunicării „Violența împotriva femeilor în politică – o barieră în calea participării egale” din cadrul mesei rotunde privind combaterea discursului instigator la ură și a sexismului în contextul alegerilor parlamentare din Republica Moldova din 26 aprilie 2025 co-organizată de CoE, UN Women și CEC și sumarele studiilor experților străini elaborate în cadrul proiectului PNUD Moldova „Consolidarea democrației în Moldova prin alegeri incluzive și transparente”, studii care oferă soluții, bune practici și recomandări bazate pe experiențe din statele europene și necesitățile Republicii Moldova privind aplicarea măsurilor preventive, măsurile preventive și dreptul de a candida, gestionarea succesorilor partidelor politice interzise, reglementarea financiară a campaniei electorale cu implicarea terților și procedura de înregistrare a partidelor politice.

În această ediție prezentăm și cartea albă elaborată de Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale (IFES) privind Liderismul în tranziția organelor electorale, bune practici comparative și lecții învățate în anul electoral 2024.

Revista „Digest electoral” își deschide paginile sale tuturor celor interesați să contribuie la dezvoltarea domeniului electoral prin studii, analize și cercetări valoroase și reprezentative din țară și străinătate. Suntem în așteptarea articolelor științifice originale care nu au fost publicate în alte reviste științifice sau în volumele conferințelor științifice.

Colegiul de redacție

CORUPERA ELECTORALĂ PASIVĂ – ANALIZA JURIDICĂ A COMPONENTEI CONTRAVENȚIONALE

PASSIVE ELECTORAL CORRUPTION – LEGAL ANALYSIS OF THE CONTRAVENTIONAL COMPONENT

Mariana KALUGHIN,
master în drept, expertă anticorupție

Pornind de la principiile participării la alegeri, integritatea electorală este o precondiție esențială a unor alegeri libere. Conceptul integrității electorale nu este unul dezvoltat normativ suficient. Legea integrității nr. 82/2017 definește noțiunea de integritate politică, care ar urma să fie garantată prin asigurarea transparenței finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, dar și prin asigurarea eticii și integrității profesionale ale persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică. În fond, aplicarea acestor măsuri ar putea răspunde și provocărilor legate de integritatea electorală. Totuși, în cazul în care legislația în domeniu nu se aplică eficient, se recurge la măsuri suplimentare. Relativ recent Codul contravențional al Republicii Moldova a fost completat cu art. 47/1, prin care s-a introdus o nouă componentă contravențională – coruperea electorală pasivă. Până a evalua eficiența normelor, urmează să se acumuleze experiențe în aplicare. Totuși, la această etapă, pot fi reținute mai multe concluzii preliminare.

Cuvinte-cheie: *principiile participării la alegeri, integritatea politică, integritatea electorală, coruperea electorală pasivă, componenta contravențională, analiza juridică a componentei contravenționale, obiectul contravenției, latura obiectivă a contravenției, latura subiectivă a contravenției, subiectul contravenției.*

Starting from the principles of participation in elections, electoral integrity is an essential precondition for free elections. The concept of electoral integrity is not sufficiently normatively developed. Integrity Law no. 82/2017 defines the notion of political integrity, which would be guaranteed by ensuring the transparency of the financing of political parties and electoral campaigns, but also by ensuring the ethics and professional integrity of people occupying elective positions or exclusively political positions. Basically, the application of these measures could also respond to challenges related to electoral integrity. However, if the legislation in the field is not applied effectively, the necessary measures are resorted to. Relatively recently, the Contraventional Code of the Republic of Moldova was supplemented with art. 47/1, which introduced a new contravention component – passive electoral corruption. Until the effectiveness of the rules can be assessed, experiences in application are to be accumulated. However, at this stage, several preliminary conclusions can be drawn.

Keywords: *the principles of participation in elections, political integrity, electoral integrity, passive electoral corruption, contraventional component, legal analysis of the contraventional component, the object of the contravention, the objective side of the contravention, the subjective side of the contravention, the subject of the contravention.*

Introducere

În virtutea art. 38 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova¹, voința poporului constituie baza puterii de stat.² Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

În ceea ce privește dreptul de vot și dreptul de a fi ales, garanțiile constituționale sunt dezvoltate de prevederile Codului electoral al Republicii Moldova nr. 325/2022³. În conformitate cu art. 2 alin. (1)-(2) din actul normativ citat, cetățeanul Republicii Moldova participă la alegeri prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Participarea la alegeri este liberă și benevolă. Nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului cu scopul de a-l sili să participe sau să nu participe la alegeri, precum și asupra exprimării de către acesta a liberei sale voințe.

În același sens sunt și normele din art. 7 din Codul electoral, care reiterează principiul votului liber exprimat – nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului pentru a-l face să voteze sau să nu voteze, precum și pentru a-l împiedica să-și exprime voința în mod independent.

Pornind de la principiile participării la alegeri, integritatea procesului electoral (integritatea electorală) este o condiție esențială a unor alegeri libere.

Conceptul integrității electorale nu este unul dezvoltat normativ suficient. Legea integrității nr. 82/2017⁴ definește noțiunea de integritate politică, prin care înțelege, în conformitate cu art. 3, capacitatea concurenților electorali, persoanelor de încredere ale concurenților electorali și a persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică de a-și desfășura activitățile în mod etic, liber de manifestări de corupție, cu respectarea interesului public, supremației Constituției Republicii Moldova și a legii.

Pornind de la această definiție, care este incidentă, inclusiv, asupra concurenților electorali și asupra persoanelor de încredere ale acestora, s-ar deduce că conceptul integrității electorale face parte dintr-un concept mai vast – conceptul integrității politice. Totuși, această abordare ar necesita dezvoltarea Legii integrității cu norme care ar viza și alți actori ai procesului electoral. Ne referim la organele electorale (altele decât cele permanente) și alegătorii.

1 Constituția Republicii Moldova nr. 1/1994, republicată, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 466, art. 635.

2 Aici și în continuare, ne referim la versiunea actului normativ în vigoare la data definitivării articolului - 25 mai 2025.

3 Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325/2022, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 426-427, art. 770.

4 Legea integrității nr. 82/2017, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 229-243, art. 360.

Legea integrității, prin art. 6, tratează crearea climatului de integritate politică, de rând cu crearea climatului de integritate instituțională în cadrul entităților publice, în calitate de modalitate de cultivare a integrității în sectorul public. Se declară că climatul de integritate politică consolidează încrederea societății în integritatea instituțională a entităților publice create în rezultatul proceselor electorale și în integritatea profesională a agenților publici care dețin funcții electivă și funcții exclusiv politice. Însă, acest obiectiv ar putea să rămână neatins atât timp cât legea nu vizează toate organele electorale și alegătorii.

Legea integrității, în art. 7, specifică două măsuri de asigurare a integrității politice:

- asigurarea transparenței finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale;
- asigurarea eticii și integrității profesionale ale persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică.

Potrivit normelor citate, responsabilitatea pentru cultivarea integrității politice revine concurenților electorali, partidelor politice, persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică. Se declară că nerealizarea măsurilor de asigurare a integrității politice duce la compromiterea climatului de integritate politică și a integrității în sectorul public, la apariția manifestărilor de corupție, la afectarea interesului public. Se prevede că nerealizarea măsurilor de asigurare a integrității în sectorul public atrage răspunderea concurenților electorali, partidelor politice, persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică, în modul prevăzut de legislația electorală, legislația cu privire la partidele politice și capitolul al VI-lea din Legea integrității.

Este de notat că Legea integrității, în art. 8-9, oferă repere privind asigurarea transparenței finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, dar și repere privind asigurarea eticii și integrității profesionale ale persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică. Acestea, evident, nu poartă decât un caracter general, conținând referințe generale la legislația electorală, legislația cu privire la partidele politice, legislația cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și a finanțării terorismului, legislația aferentă unor instrumente anticorupție (cum ar fi verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice) și altă legislație specială.

În fond, implementarea celor două măsuri de asigurare a integrității politice ar putea răspunde provocărilor legate de integritatea electorală. Totuși, în cazul în care legislația în domeniu nu se aplică eficient, se recurge la măsuri suplimentare, cum ar fi sancționarea coruperii electorale. Dificultatea aplicării sancțiunilor pentru corupere electorală constă în demarcarea abia perceptibilă între coruperea electorală și agitația electorală.

1. Componenta contravențională de corupere electorală pasivă

Prin Legea nr. 230/2024 pentru modificarea unor acte normative⁵, Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008⁶, a fost completat cu art. 47/1, prin care s-a introdus o nouă componentă contravențională – coruperea electorală pasivă.

Astfel, potrivit art. 47/1 alin. (1), prin coruperea electorală pasivă se înțelege pretinderea, acceptarea sau primirea, personal sau prin mijlocitor, de către un alegător a bunurilor, serviciilor, privilegiilor sau avantajelor sub orice formă, care nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană, în scopul exercitării sau al neexercitării unor drepturi electorale în cadrul alegerilor, inclusiv al alegerilor regionale, dacă fapta nu constituie infracțiune.

Coruperea electorală pasivă se sancționează cu amendă de la 500 la 750 de unități convenționale.

Legea contravențională, prin alineatul (2) al aceluiași articol, exclude de sub incidența prevederilor ce țin de coruperea electorală pasivă, bunurile indicate la art. 181/1 alin. (3) din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002⁷.

Totodată, în conformitate cu art. 47/1 alin. (3), se prevede liberarea de răspundere contravențională a persoanei care a săvârșit fapta de corupere electorală pasivă, însă s-a autodenunțat și/sau a contribuit activ la descoperirea ori la contracararea săvârșirii faptei.

Înainte de a trece la analiza juridică a componentei contravenționale, amintim că prin aceasta se înțelege totalitatea semnelor, stabilite de lege, care sunt necesare pentru calificarea faptei social periculoase ca contravenție:

- obiectul;
- latura obiectivă;
- latura subiectivă;
- subiectul.

5 Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 230/2024, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 355-357, art. 559.

6 Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008, republicat, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 78-84, art. 100.

7 Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002, republicat, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74, art. 195.

2. Obiectul contravenției

Obiectul contravenției constituie valorile sociale prejudiciate sau prejudiciabile prin contravenția comisă.

Obiect general al contravenției de corupere electorală pasivă sunt relațiile sociale cu privire la exercitarea de către cetățean a drepturilor sale politice.

În speță, obiect generic constituie relațiile sociale cu privire la exercitarea de către cetățean a dreptului său electoral, obiect nemijlocit fiind principiile participării la alegeri, statuate în art. 2 din Codul electoral.

Reiterăm că, potrivit articolului citat, cetățenii Republicii Moldova participă la alegeri prin vot universal, egal, direct și liber exprimat. Participarea la alegeri este liberă și benevolă. Nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului cu scopul de a-l sili să participe sau să nu participe la alegeri, precum și asupra exprimării de către acesta a liberei sale voințe.

3. Latura obiectivă a contravenției

Latura obiectivă a contravenției se exprimă prin actul exterior al faptei social periculoase – actul volitiv efectuat de către făptuitor în lumea obiectivă. Constituie semne ale laturii obiective:

- acțiunea/inacțiunea;
- legătura cauzală;
- timpul;
- locul;
- metoda.

Latura obiectivă a contravenției de corupere electorală pasivă constă în pretinderea, acceptarea sau primirea, personal sau prin mijlocitor, de către un alegător a bunurilor, serviciilor, privilegiilor sau avantajelor sub orice formă, care nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană, în scopul exercitării sau al neexercitării unor drepturi electorale în cadrul alegerilor, inclusiv al alegerilor regionale, dacă fapta nu constituie infracțiune.

Este de remarcat că nu sunt clare condițiile în care fapta ar constitui infracțiune atât timp cât Codul penal, prin art. 181/1, nu incriminează decât latura activă a coruperii electorale – oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul

determinării alegătorului sau susținătorului să își exercite sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor, inclusiv al celor regionale.

Revenind la componența contravenției de corupere electorală pasivă, noțiunea de alegeri trebuie înțeleasă în sensul art. 1 din Codul electoral. Astfel, prin alegeri se înțelege, în cazul în care nu se face vreo specificare, alegerile pentru Parlament, pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, pentru autoritățile administrației publice locale, precum și referendumurile. În conformitate cu articolul citat, constituie alegeri regionale alegerile organizate în unitatea teritorială autonomă Găgăuzia pentru funcția de Guvernator (Bașcan) al Găgăuziei, pentru Adunarea Populară a Găgăuziei, precum și referendumurile pe probleme care, conform Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344/1994⁸, țin de competența Găgăuziei. În corespundere cu articolul menționat, referendumul este scrutinul prin care poporul își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu, având drept scop soluționarea acestora, sau consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit, precum și asupra demiterii Președintelui Republicii Moldova ori a revocării primarului unei localități.

În accepțiunea generală, prin acțiunea de a pretinde se înțelege acțiunea de a cere, a reclama, a revendica. Prin acțiunea de a accepta se are în vedere acțiunea de a fi de acord, a consimți, iar prin acțiunea de a primi – acțiunea de a lua în posesiune ceea ce se dă.

Noțiunea de bunuri trebuie tratată în accepțiunea generală, aceasta, de altfel, fiind preluată și de actele internaționale speciale în domeniu. Astfel, în sensul art. 2 lit. d) din Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției⁹, constituie bunuri – bunurile, corporale sau incorporale, mobile ori imobile, tangibile sau intangibile, ori actele juridice sau documentele atestând proprietatea acestor bunuri sau drepturile referitoare la acestea.

Amintim că sub incidența art. 47/1 din Codul contravențional nu cad bunurile enumerate în art. 181/1 alin. (3) din Codul penal, și anume materialele și obiectele de agitație electorală, achitate din fondul electoral, ce poartă numele și prenumele candidatului, respectiv denumirea partidului politic, semnele sau simbolurile concurenților electorali, precum: afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungă, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare, a căror valoare pentru o unitate nu depășește două unități convenționale.

8 Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344/1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 3-4, art. 51.

9 Convenția Organizației Națiunilor Unite privind corupția, Tratatul internațional, 2006, nr. 35, art. 251.

Este de specificat că prin bunuri se au în vedere și banii, dar și valorile mobiliare. Pornind de la prevederile art. 1 din Legea nr. 1232/1992 cu privire la bani¹⁰, prin bani se înțelege semnele bănești de hârtie (bancnote) și metalice (monede), care se află în circulație la momentul comiterii infracțiunii, inclusiv cele jubiliare ori comemorative, emise de către organul autorizat al unui stat sau al unei uniuni monetare de state străine. Semnele bănești, care nu se află în circulație la momentul comiterii infracțiunii, însă au valoare numismatică sau istorică, nu reprezintă bani în sensul legii, urmând a fi calificate ca bunuri.

În ceea ce privește serviciile, acestea reprezintă activitățile, altele decât cele din care rezultă produse, desfășurate în scopul satisfacerii unor necesități (de exemplu, serviciile de publicitate, de asigurări, de comunicații, de transport, de depozitare, de educație, de recreare etc.).

Prin privilegii se înțelege scutirea de obligații sau oferirea de drepturi, inclusiv distincții, care ar trebui să se acorde în condiții speciale.

Cu referire la avantaje, acestea reprezintă favorurile sau alte foloase care ameliorează nemeritat situația făptuitorului în raport cu situația pe care o avusese înaintea comiterii contravenției. Avantajele pot avea caracter patrimonial, dar și nepatrimonial. Avantajele pot consta în premii, vacanțe, împrumuturi de bani fără dobândă, perspective mai bune în carieră etc.

4. Latura subiectivă a contravenției

Latura subiectivă a contravenției de corupere electorală pasivă se caracterizează prin intenție directă – persoana care comite contravenția conștientizează caracterul social periculos al acțiunii, prevede urmările ei social periculoase și dorește survenirea lor.

5. Subiectul contravenției

Subiectul contravenției de corupere electorală pasivă este unul special – alegătorul. Alegător, în sensul art. 1 din Codul electoral, este cetățeanul Republicii Moldova cu drept de vot. În conformitate cu art. 14 din Codul electoral, dreptul de a alege îl au cetățenii Republicii Moldova care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani, cu excepția celor privați de acest drept prin hotărârea judecătorească de instituire a măsurii de ocrotire judecătorească.

Este de remarcat că persoana care a săvârșit fapta de corupere electorală pasivă este liberată de răspundere contravențională dacă s-a autodenunțat și/sau a contribuit

¹⁰ Legea cu privire la bani nr. 1232/1992, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr. 3, art. 51.

activ la descoperirea ori la contracararea săvârșirii faptei de corupere electorală. Liberarea de răspundere servește drept temei, în virtutea art. 441 alin. (1) lit. h) din Codul contravențional, de încetare a procesului contravențional, fapt care determină repunerea în drepturi a persoanei în a cărei privință a fost pornit.

Concluzii

Coruperea electorală pasivă, ca componentă contravențională, a fost introdusă relativ recent în legislație. Evident, până a evalua eficiența normelor, urmează să se acumuleze experiențe în aplicare. Totuși, la această etapă, următoarele concluzii preliminare pot fi reținute.

Integritatea electorală este o precondiție importantă a alegerilor libere. Aceasta poate fi asigurată, în exclusivitate, prin asigurarea eficienței tuturor componentelor ale procesului electoral:

- legi;
- instituții;
- proceduri.

Sanționarea corupției electorale ar putea să nu-și atingă efectul fără legi accesibile și consecvente, instituții independente și imparțiale, proceduri clare și aplicabile.

Conceptul integrității electorale ar trebui dezvoltat, ca parte a integrității politice, prin norme de drept. Legea integrității, în definirea și tratarea conceptului de integritate politică, ar trebui să fie completată cu prevederi care ar viza și alți actori ai procesului electoral. Ne referim la organele electorale (altele decât cele permanente) și alegătorii.

Mecanismele de sancționare nu au impact preventiv, dacă sunt percepute drept conjuncturale, disproporționate și injuste.

Orice intervenție legislativă, oricât de oportună nu ar fi, își pierde din credibilitate, dacă a fost promovată și adoptată cu încălcarea exigențelor procesului legislativ. Legea nr. 230/2024 pentru modificarea unor acte normative, prin care a fost introdusă componenta de corupere electorală pasivă, a fost promovată fără o argumentare suficientă.¹¹ Nu au fost prezentate datele statistice care ar justifica proiectul de lege, dar nici nu s-au studiat experiențele altor state în domeniu.

11 A se vedea: Nota de fundamentare // Textul integral al proiectului de act normativ – Proiectul de lege pentru modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008 (art. 47/1, 401), <https://parlament.md/preview?id=546091ab-73b3-45bf-aa29-8dac305c814d&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638558136100052010/Documents/20240709121732.pdf&method=-GetDocumentContent> (accesat la data de 25.05.2025).

În lipsa vreunor explicații în Nota de fundamentare la proiectul de lege, este neclar motivul pentru care s-a decis sancționarea contravențională a laturii pasive a corupției electorale, latura activă rămânând a fi sancționată penal. Or, în ambele cazuri, sunt prejudiciate sau prejudiciabile aceleași valori sociale, obiectul juridic al faptelor fiind același – în general, relațiile sociale cu privire la exercitarea de către cetățean a drepturilor sale politice, și, în special, relațiile sociale cu privire la exercitarea de către cetățean a dreptului său electoral.

Totodată, dacă s-a decis urmărirea corupției electorale pasive ca contravenție, nu este clar motivul pentru care sancțiunile aplicabile sunt mult mai mari decât cele prevăzute pentru alte contravenții ce atentează la drepturile politice. Cu titlu de exemplu, utilizarea ilicită de resurse administrative, inclusiv favorizarea sau consimțirea la utilizarea ilegală a resurselor administrative, în perioadele electorale, dacă aceasta nu constituie infracțiune, se sancționează cu amendă de la 90 la 300 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a deține anumite funcții sau de a desfășura anumite activități pe un termen de la 3 luni la un an.

Nu sunt clare nici condițiile în care fapta ar constitui infracțiune. Codul penal, prin art. 181/1, nu incriminează decât latura activă a corupției electorale – oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului sau susținătorului să își exercite sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor, inclusiv în cadrul alegerilor regionale.

Nu este justificată nici liberarea de răspundere contravențională a făptuitorului, dacă acesta s-a autodenunțat și/sau a contribuit activ la descoperirea ori la contracararea săvârșirii faptei de corupere electorală.

În final, este de remarcat că o intervenție legislativă poate fi compromisă și de contextul în care aceasta a fost promovată și adoptată. Codul contravențional a fost completat cu componenta de corupere electorală pasivă, care urmează a fi sancționată cu sancțiuni impunătoare, în scurt timp după reducerea esențială, la fel – fără justificare suficientă, prin Legea nr. 136/2024 pentru modificarea unor acte normative¹², a sancțiunilor pentru infracțiuni de corupție în sfera publică. Astfel, și în raport cu legea penală, sancțiunile pentru coruperea electorală pasivă sunt disproporționate.

12 Legea pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional) nr. 136/2024, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 245-246, art. 353.

Bibliografia

1. Convenția Organizației Națiunilor Unite privind corupția, Tratat internațional, 2006, nr. 35, art. 251.
2. Constituția Republicii Moldova nr. 1/1994, republicată, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 466, art. 635.
3. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002, republicat, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74, art. 195.
4. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008, republicat, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 78-84, art. 100.
5. Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325/2022, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 426-427, art. 770.
6. Legea cu privire la bani nr. 1232/1992, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr. 3, art. 51.
7. Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344/1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 3-4, art. 51.
8. Legea integrității nr. 82/2017, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 229-243, art. 360.
9. Legea pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional) nr. 136/2024, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 245-246, art. 353.
10. Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 230/2024, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 355-357, art. 559.
11. Nota de fundamentare // Textul integral al proiectului de act normativ – Proiectul de lege pentru modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008 (art. 47/1, 401), <https://parlament.md/preview?id=546091ab-73b3-45bf-aa29-8dac305c814d&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638558136100052010/Documents/20240709121732.pdf&method=GetDocumentContent> (accesat la data de 25.05.2025).

VOTUL DIASPOREI DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA LA ALEGERILE DIN 2024–2025

THE VOTE OF THE DIASPORA FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA IN THE 2024–2025 ELECTIONS

Gheorghe RAȚĂ,
Doctor în istorie

Diaspora din Republica Moldova și România în ultimii doi ani a oferit un exemplu elocvent al maturității și participării active la viața politică din fiecare țară, devenind actori electorali foarte importanți, care au influențat rezultatele finale ale alegerilor. În acest studiu comparativ s-a propus analiza participării, mobilizării, preferințelor politice și comportamentului electoral al diasporei Republicii Moldova și al diasporei românești prin prisma scrutinelor electorale din anii 2024–2025, să depistăm convergențele și divergențele dintre acestea. Analiza se bazează pe date oficiale furnizate de autoritățile electorale – Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova, Autoritatea Electorală Permanentă și Biroul Electoral Central din România – precum și pe statisticile instituțiilor de resort (Ministere de Externe, Eurostat) și studii anterioare despre diasporă. Studiul comparativ al votului diasporei din Republica Moldova și România la alegerile din 2024–2025 evidențiază importanța crescândă a acestui electorat transnațional în procesele democratice ale ambelor țări. Ambele diaspora, având și caracteristicile specifice fiecărei, s-au manifestat ca agenți ai schimbării politice, votul lor exprimând aspirația către o guvernare mai onestă, mai orientată spre Vest și mai atentă la nevoile cetățenilor.

Cuvinte-cheie: diaspora Republicii Moldova, diaspora României, alegeri, vot, corespondență, comportament electoral, mobilizare electorală, preferințe politice

Over the past two years, the diasporas of the Republic of Moldova and Romania have provided a compelling example of political maturity and active engagement in the civic life of their respective countries, emerging as significant electoral actors who influenced the final outcomes of the elections.

In this comparative study, we aim to analyze the levels of participation, mobilization, political preferences, and electoral behavior exhibited by the Moldovan and Romanian diasporas during the 2024–2025 electoral cycle, identifying key convergences and divergences in their transnational political engagement. The analysis is based on official data provided by electoral authorities—specifically, the Central Electoral Commission of the Republic of Moldova, the Permanent Electoral Authority and the Central Electoral Bureau of Romania—as well as statistical data from relevant institutions such as the Ministry of Foreign Affairs, Eurostat, and previous scholarly research on diaspora engagement. This comparative examination of diaspora voting in the 2024–2025 elections underscores the growing significance of transnational electorates in the democratic processes of both countries. With their distinct demographic and political profiles, the Moldovan and Romanian diasporas have emerged as influential agents of political transformation, with their votes reflecting aspirations for more transparent governance, a stronger orientation toward the West, and greater responsiveness to citizens' needs.

Keywords: diaspora of the Republic of Moldova, diaspora of Romania, elections, voting, mail voting, electoral behavior, electoral mobilization, political preferences

Introducere

Diaspora¹ din Republica Moldova și România au devenit actori electorali importanți, influențând semnificativ rezultatele alegerilor naționale în ultimul deceniu. În ambele țări, milioane de cetățeni trăiesc peste hotare – mai mult de un mln de moldoveni² și aproximativ 5,7 mln de români³. Votul cetățenilor din diaspora este adesea mobilizat de mize politice majore: orientarea geopolitică a țării de origine, dar și a țării-gazdă, nivelul de corupție și performanța guvernării, politicile naționale față de comunitățile de peste hotare, tipul de scrutin. Studiul de față examinează comparativ participarea și comportamentul electoral al diasporei Republicii Moldova și al diasporei românești la toate scrutinele din perioada 2024–2025. Sunt analizate alegerile prezidențiale (octombrie-noiembrie 2024) și referendumul constituțional din 2024 în Republica Moldova, respectiv alegerile europarlamentare (mai 2024), prezidențiale (noiembrie 2024), parlamentare (decembrie 2024) și prezidențiale (mai 2025) în România, cu accent pe prezența la vot, preferințele politice ale diasporei, profilul socio-demografic al acestora și factorii cauzali care explică comportamentul electoral observat.

Prin această abordare, cercetarea aduce o contribuție privind rolul diasporei în procesele democratice ale țărilor de origine. Vom evidenția atât diferențe cât și asemănări între cele două cazuri: ponderea diasporei în electoratele naționale, gradul de mobilizare la diferite tipuri de alegeri, direcția opțiunilor politice și cauzele istorice sau socio-politice care stau la baza acestor fenomene. Analiza se bazează pe date oficiale furnizate de autoritățile electorale – Comisia Electorală Centrală (CEC) a Republicii Moldova, Autoritatea Electorală Permanentă (AEP) și Biroul Electoral Central (BEC) din România – precum și pe statisticile instituțiilor de resort (Ministere de Externe, Eurostat etc.) și studii anterioare despre diaspora. În continuare, structura

- 1 Una din variantele propuse de DEX pentru definiția diasporei este - *grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine* <https://dexonline.ro/definitie/diaspor%C4%83> Exact aceeași definiție este propusă de Cebotari S. și Păunescu C. în studiul științific *Rolul diasporei în promovarea politicii externe*. În articolul dat diaspora este definită ca totalitatea cetățenilor Republicii Moldova și a României aflați în afara granițelor țărilor respective.
- 2 Diferite surse prezintă cifre de la un milion până la un milion 200 mii. Datele BNS, MAEIE și OIM diferă de la țară la țară, de aici și diferența de cifre – de la 1,1 mln la 1,25 mln https://moldova.ionm.int/sites/g/files/tmzbd11626/files/documents/MOLDOVA%20GMDAC%20Report%202021_RO-130521-cleaned.pdf. Mai nou, sunt prezentate datele Recensământului Populației și Locuințelor 2024 de către Biroul național de statistică al Republicii Moldova: <https://statistica.gov.md/ro/recensamantul-populatiei-si-al-locuintelor-2024-9940.html>
- 3 Intervalul larg de 4-6 mln de români în diaspora se explică prin definițiile diferite ale diasporei, în unele surse fiind menționați aparte românii din vecinătatea apropiată, precum ar fi Republica Moldova, Ucraina, Serbia etc. În acest studiu au fost folosite statistici oficiale ale MAE din 2021, care stabilește dimensiunea comunității cetățenilor români stabiliți în străinătate la 5,7 mln https://diaspora.gov.ro/images/content/resurse/Data_statistice_-_M.A.E._2021.pdf

articolului cuprinde o secțiune metodologică, prezentarea rezultatelor pentru fiecare țară, comparația integrată a celor două diaspore (structura socio-demografică, participare și preferințe electorale) și concluziile principale ale studiului.

1. Metodologie și surse de date

Pentru evaluarea participării și comportamentului electoral al diasporei, s-au colectat și analizat date cantitative oficiale privind prezența la vot și rezultatele pe secțiile din străinătate. În cazul Republicii Moldova, sursele primare au fost rapoartele CEC referitoare la alegerile prezidențiale din 20 octombrie (turul I) și 3 noiembrie 2024 (turul II), precum și la referendumul republican constituțional desfășurat simultan cu turul I al prezidențialelor. Pentru România, au fost utilizate datele comunicate de AEP/BEC privind prezența și voturile din diaspora la alegerile pentru Parlamentul European (26 mai 2024), primul tur al alegerilor prezidențiale (24 noiembrie 2024) – al doilea tur din 8 decembrie 2024 fiind anulat prin decizia Curții Constituționale, alegerile parlamentare din 1 decembrie 2024 și alegerile prezidențiale din 4 și 18 mai 2025.

Designul cercetării este unul comparativ sincron (paralel între cele două țări pentru același interval de timp) și explicativ, vizând identificarea factorilor care determină diferențele observate. Au fost identificați indicatori precum rata de participare a diasporei (număr de votanți în străinătate / număr total votanți) și distribuția voturilor diasporei pe candidați/partide, comparativ cu distribuția din țară. Totodată, s-a recurs la date demografice despre diaspora (număr de cetățeni stabiliți peste hotare, principalele țări de reședință, structură pe vârste), obținute din surse precum Eurostat și recensăminte, pentru a contura profilul celor două diaspore. Aceste informații permit evaluarea structurii socio-demografice și geografice a diasporei Republicii Moldova vs. diaspora României. În analiză se folosesc tabele și grafice comparative pentru a ilustra numeric constatări-cheie – de pildă, volumul participării diasporei la diferite scrutine sau principalele destinații ale emigrării – facilitând evidențierea convergențelor și divergențelor dintre cele două cazuri. Toate sursele utilizate sunt prezentate la subsol și în lista bibliografică, asigurând transparența metodologică și rigoarea științifică a studiului.

2. Participarea diasporei moldovene la alegerile din 2024

Alegerile prezidențiale din octombrie – noiembrie 2024 au oferit un exemplu elocvent al influenței diasporei din Republica Moldova asupra rezultatului final⁴. În primul tur al prezidențialelor, desfășurat concomitent cu referendumul constituțional, prezența

4 Au mai fost exemple elocvente în alegerile precedente, spre exemplu 2019 sau 2020, dar aceste alegeri nu sunt obiectul de studiu în acest articol.

la vot în diaspora moldovenească a fost de peste 240.000 de cetățeni⁵. Acest număr reprezintă o mobilizare masivă, echivalentă cu aproximativ 14–15% din totalul voturilor exprimate, evidențiind importanța diasporei drept a doua putere electorală după cea din țară. În turul I, voturile din diaspora s-au îndreptat covârșitor către candidații pro-occidentali, confirmând tendința istorică: moldovenii din Europa Occidentală și America de Nord au votat preponderent pentru Maia Sandu și alți competitori cu mesaje pro-EU, în timp ce candidatul susținut de forțele pro-ruse (Alexandr Stoianoglo, sprijinit de PSRM) a obținut un scor minim în diaspora⁶. De pildă, în diaspora din țări ca Italia, Franța și Germania, peste trei sferturi dintre alegători au optat pentru opțiunile pro-europene, în timp ce în Rusia sau Turcia (unde diaspora este mai mică și mai expusă influenței estice) majoritatea voturilor au fost pentru candidatul pro-Moscova. Per ansamblu, diaspora a contribuit substanțial la plasarea Maiei Sandu pe primul loc cu ~42% din voturi la nivel național.

În turul al II-lea al prezidențialelor, diaspora s-a mobilizat și mai puternic, atingând un nivel record de participare. Potrivit datelor oficiale CEC, 328.855 de cetățeni moldoveni au votat în secțiile din străinătate, marcând cea mai mare prezență din istorie pentru diaspora Republicii Moldova. Acești alegători din afara țării au constituit circa 19% din totalul votanților la turul decisiv – aproape o cincime din electorat, o pondere remarcabilă⁷. Mai mult, preferințele politice ale diasporei au fost determinante pentru rezultatul final al alegerilor: Maia Sandu a fost realesă Președinte al Republicii Moldova cu 55,4% din voturi, succes atribuit în mare măsură votului din străinătate. În timp ce pe teritoriul țării contracandidatul Alexandr Stoianoglo a obținut un ușor avans (51,2% din voturile din țară), diaspora a votat covârșitor pentru Maia Sandu – aproximativ 82% dintre votanții din afara țării au ales candidata pro-occidentală. Prin urmare, diaspora a răsturnat balanța în favoarea acesteia, asigurându-i al doilea mandat. Analizele post-electorale subliniază că mobilizarea extraordinară a diasporei a fost factorul cheie al victoriei: numărul votanților din străinătate în turul II a fost cu peste 35% mai mare față de turul I, semn că diaspora s-a activizat pentru a contracara perspectiva unui președinte pro-rus. Se estimează că aproape 30% din totalul cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare au participat la votul din 3 noiembrie 2024, un record absolut de participare pentru

5 Aceștia s-au prezentat la una dintre cele 231 de secții de votare deschise în 37 de țări. Din totalul de 240 de mii de alegători din diaspora, 1 344 au optat pentru votul prin corespondență, o metodă alternativă disponibilă doar în Statele Unite ale Americii, Canada, Norvegia, Suedia, Islanda și Finlanda https://alegeri.md/w/Votarea_peste_hotare_%C3%AEn_2024

6 Votarea peste hotare în 2024, rezultate pe țări https://alegeri.md/w/Votarea_peste_hotare_%C3%AEn_2024

7 Turul 2 al alegerilor prezidențiale 3 noiembrie 2024 <https://mfa.gov.md/ro/content/turul-2-al-alegerilor-prezidentiale-3-noiembrie-2024>

această categorie⁸.

Un eveniment electoral distinct, dar simultan cu primul tur prezidențial, a fost Referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024 privind introducerea sintagmei “integrarea europeană” ca obiectiv strategic în Constituția Republicii Moldova. Și în acest scrutin diaspora a jucat un rol decisiv. Rata de participare a diasporei la referendum a fost apropiată de cea de la prezidențiale: peste 235.000 de moldoveni din afara granițelor au votat la referendum, adică circa o șesime din totalul participanților⁹. Rezultatul general al plebiscitului a fost unul strâns – 50,35% “Da” (pentru modificarea Constituției) față de 49,65% “Nu”. Acest rezultat a fost obținut la limită datorită voturilor din diaspora: 77% dintre moldovenii din diaspora au votat “Da” pentru integrarea în UE, în timp ce pe teritoriul Republicii Moldova doar ~45% au votat “Da”. Practic, fără votul masiv pro-european al diasporei, referendumul ar fi fost respins. Conform calculelor CEC, diaspora a adus circa 181.000 de voturi pentru “Da” (din ~245 de mii voturi exprimate în diaspora). Curtea Constituțională a validat referendumul, consfințind voința exprimată și în special contribuția diasporei la orientarea pro-europeană a țării. Geografia votului la referendum reflectă același clivaj ca la prezidențiale: diaspora din UE și America de Nord a votat masiv “Da” (de exemplu, ~92% din cei ~23.000 de moldoveni votanți în România au spus “Da”, la fel ~79% în Franța și Italia), pe când diaspora din Rusia a votat în proporție de ~91% “Nu”, iar comunitățile din Turcia și Israel au înclinat de asemenea spre “Nu”. Aceste diferențe subliniază polarizarea diasporei în funcție de mediul socio-politic al țării gazdă: moldovenii stabiliți în Occident internalizează valori și aspirații occidentale, pe când o parte dintre cei din spațiul CSI rămân receptivi la discursul eurosceptic sau conservator promovat de forțele pro-ruse.

În concluzie, diaspora Republicii Moldova în 2024 s-a evidențiat printr-o participare ridicată și un comportament electoral net pro-european, cu efecte decisive asupra rezultatelor alegerilor. Atât realegerea Maiei Sandu, cât și adoptarea reformei constituționale privind integrarea în UE au fost rezultatele convergente ale voinței diasporei. Acest lucru confirmă un trend început în ultimele cicluri electorale: diaspora moldoveană devine “arbitru” al competiției politice interne, în special în confruntările între opțiunea pro-occidentală și cea pro-rusă. Implicațiile sunt majore, inclusiv pentru viitoarele alegeri parlamentare din 2025, unde diaspora ar putea din nou să încline balanța.

8 Turul 2 al alegerilor prezidențiale 3 noiembrie 2024 <https://mfa.gov.md/ro/content/turul-2-al-alegerilor-prezidentiale-3-noiembrie-2024>

9 Referendum republican constituțional 2024 <https://pvt12024.cec.md/cec-template-referendum-results.html>

3. Participarea diasporei românești la alegerile din 2024-2025

În România, anul electoral 2024 a cuprins trei runde importante de alegeri naționale – europarlamentare, prezidențiale și parlamentare – oferind prilejul de a observa variabilitatea mobilizării diasporei românești în funcție de tipul scrutinului și contextul politic. În general, diaspora românească are în 2024 un impact procentual mai redus asupra rezultatelor naționale comparativ cu diaspora moldovenească, dată fiind și diferența de scară demografică (România are ~19 mln locuitori în țară și o diaspora estimată la 5,7 mln, față de ~2,6 mln locuitori în Republica Moldova și ~1,1 mln diaspora). Cu toate acestea, în momente-cheie diaspora României a demonstrat că poate influența decisiv rezultatele – de exemplu, a fost esențială în victoria candidatului de centru-dreapta Klaus Iohannis la prezidențialele din 2014 (în detrimentul candidatului susținut de PSD)¹⁰. În anul 2024, nivelul de mobilizare al diasporei a variat considerabil de la un scrutin la altul, sugerând că importanța percepută a alegerilor și oferta politică influențează direct participarea românilor de peste hotare¹¹.

La alegerile pentru Parlamentul European din 26 mai 2024, prezența la vot în diaspora românească a fost relativ scăzută. Conform datelor BEC, aproape 216.000 de cetățeni români¹² au votat în secțiile din străinătate la acest scrutin, reprezentând aproximativ 2,4% din totalul voturilor exprimate la nivel național¹³. Această cifră indică o scădere la jumătate față de mobilizarea excepțională a diasporei la europarlamentarele precedente din 2019, când peste 375.000 de români din afara țării au votat¹⁴ (scrutinul din 2019 a coincis însă cu referendumul național pe tema justiției, care a galvanizat participarea diasporei). În 2024, în absența unui catalizator similar și pe fondul unei campanii percepute ca având miză mai redusă, diaspora a manifestat un entuziasm moderat pentru alegerile europarlamentare. Ca orientare a votului, rezultatele au confirmat tendințele observate încă din 2019: diaspora a sancționat partidele tradiționale de guvernare, în special PSD. Românii din străinătate au votat preponderent cu partidele de opoziție pro-europene sau noi (precum USR-PLUS, devenită între timp parte din

10 Cărlugea S., *14% din voturile de la scrutinul de duminică au venit din diaspora. Cum s-au mobilizat românii de peste hotare și cum au votat* <https://romania.europalibera.org/a/din-voturile-de-la-scrutinul-de-duminica-au-venit-din-diaspora-cum-s-au-mobilizat-romanii-de-peste-hotare-si-cum-au-votat/33418318.html>

11 După cum a fost menționat în Metodologie și surse de date, sunt analizate datele despre participarea diasporei din Republica Moldova și a diasporei românești la toate tipurile de alegeri, care au avut loc în anii 2024, mai 2025

12 BEC pentru secțiile de votare din străinătate https://europarlamentare2024.bec.ro/wp-content/uploads/2024/06/RP_32.pdf

13 Din numărul total de 216 mii de cetățeni care au votat în străinătate, 56 mii au fost cetățenii români din Republica Moldova <https://hotnews.ro/rezultate-oficiale-alegeri-2024-n-diaspora-216-000-de-voturi-fata-de-375-000-n-2019-votata-masiv-n-republica-moldova-aliana-psd-pnl-are-2133-urmata-de-aliana-drea-914086>

14 Alegeri europarlamentare <https://prezenta.bec.ro/europarlamentare26052019/abroad-pv-final>

alianța de dreapta) și cu formațiuni anti-sistem¹⁵, acordând foarte puține voturi PSD-ului aflat la guvernare. Astfel, diaspora a contribuit la faptul că, în 2019, PSD a fost pe locul al treilea în preferințele electoratului din străinătate (după USR-PLUS și PNL), iar un fenomen similar s-a profilat și în 2024¹⁶. Prezența scăzută a diasporei la europarlamentare ar putea sugera un anumit dezinteres față de alegerile europene, percepute ca îndepărtate de agenda imediată a diasporei¹⁷. Totodată, este posibil ca mulți români stabiliți în alte state UE să fi optat să voteze listele locale ale țărilor de reședință pentru Parlamentul European (un drept conferit de cetățenia europeană), ceea ce diminuează statistic prezența pe listele românești.

Contrastând cu apatia de la europarlamentare, alegerile prezidențiale din noiembrie 2024 au reaprins mobilizarea masivă a diasporei românești, confirmând statutul acestui tip de scrutin drept cel care generează cea mai mare implicare a votanților din afara țării. În primul tur al alegerilor prezidențiale (24 noiembrie 2024), numărul românilor care au votat în diaspora a atins un nivel foarte ridicat: peste 821.000 de cetățeni și-au exprimat opțiunea la secțiile din străinătate¹⁸. Aceasta reprezintă aproximativ 9% din totalul voturilor valabil exprimate la nivel național, diaspora devenind astfel echivalentul ca pondere al unui județ mare sau al celei de-a treia circumscripții ca mărime (după București și județul Iași). Mobilizarea a fost facilitată de măsurile administrative introduse după 2019 pentru a încuraja votul în diaspora: organizarea a peste 900 de secții de votare pe glob și posibilitatea votării pe parcursul a trei zile¹⁹. Din perspectiva comportamentului electoral, diaspora a rămas consecventă în a vota împotriva candidaților percepuți drept exponenți ai vechii clase politice. În 2024, competiția prezidențială a fost atipică: candidatul naționalist Călin Georgescu a obținut o popularitate surprinzătoare (~23% din voturi), devansând candidații partidelor tradiționale, iar candidata clasată pe locul al doilea a fost Elena Lasconi (susținută de alianța de centru-dreapta, orientare pro-europeană)²⁰. Votul

15 Acest moment a fost confirmat și prin rezultatele generale de la europarlamentare <https://results.elections.europa.eu/ro/rezultate-electorale/2024-2029/>

16 Rezultate pe partid național <https://results.elections.europa.eu/ro/rezultate-nationale/romania/2024-2029/>

17 În contrast, cetățenii români din Republica Moldova au fost deosebit de activi la aceste alegeri, constituind practic 25% din numărul total de votanți din diaspora. Votată masiv în Republica Moldova, Alianța PSD-PNL are 21,33%, urmată de Alianța Dreapta Unită, AUR și SOS România <https://hotnews.ro/rezultate-oficiale-alegeri-2024-n-diaspora-216-000-de-voturi-fata-de-375-000-n-2019-votata-masiv-n-republica-moldova-aliana-psd-pnl-are-2133-urmata-de-aliana-drea-914086>

18 Prezența la vot la alegerile prezidențiale 2024, turul I <https://prezenta.roaep.ro/prezidentiale24112024/pv/romania/results/> https://prezidentiale2024.bec.ro/wp-content/uploads/2024/11/Comunicat_RF1-1.pdf

19 Comunicat de presă privind secțiile de votare din străinătate organizate pentru alegerile prezidențiale din anul 2025 <https://www.roaep.ro/prezentare/comunicat-de-presa/comunicat-de-presa-privind-sectiile-de-votare-din-strainatate-organizate-pentru-alegerile-prezidentiale-din-anul-2025/>

20 https://prezidentiale2024.bec.ro/wp-content/uploads/2024/11/PV_RFT1.pdf

din diaspora a fost însă semnificativ diferit de cel din țară. Datele oficiale arată că diaspora a acordat cele mai multe voturi candidatei reformiste Elena Lasconi (43% din voturile din străinătate), în timp ce Călin Georgescu a obținut doar ~27% în diaspora, deși pe total național el a fost primul clasat. Totodată, diaspora a oferit un sprijin infim candidatului PSD (aflat pe locul al treilea la nivel național, ~19% din voturi)²¹, acesta primind sub 3% din voturile românilor de peste hotare – o confirmare a respingerii constante de către diaspora a social-democraților, pe care îi asociază cu corupția și guvernările eșuate. Așadar, diaspora românească a favorizat net candidații anti-sistem sau de centru-dreapta și a penalizat candidații partidelor de guvernare (PSD și PNL), prefigurând în mare măsură tendințele care aveau să se manifeste și la alegerile parlamentare ulterioare²².

Alegerile parlamentare din 1 decembrie 2024 au reprezentat un alt moment de maximă mobilizare a diasporei românești, confirmând că, atunci când miza este percepută ca fiind mare (schimbarea guvernării, sancționarea partidelor aflate la putere), românii din afara țării se prezintă în număr mare la urne. Conform datelor finale ale Biroului Electoral Central, la scrutinul parlamentar din 2024 au votat în străinătate 775.413 de cetățeni români (din care 4.343 prin corespondență), ceea ce corespunde a circa 8,5% din totalul voturilor valabil exprimate²³. Această participare masivă a fost facilitată de noul cadru legal, ce a permis votul pe durata a două zile în diaspora, evitând aglomerațiile și permițând inclusiv celor care lucrează în weekend să își exercite dreptul la vot. Rezultatele votului din diaspora la parlamentare au arătat o configurație politică substanțial diferită de cea din țară, evidențiind din nou clivajul diaspora vs. electoratul intern. În diaspora, partidele de opoziție și noi formațiuni anti-sistem au obținut majoritatea covârșitoare a voturilor, în timp ce partidele mari de la guvernare (PSD și PNL, aflate atunci într-o coaliție națională) au fost puternic sub-reprezentate. Mai exact, cele mai multe voturi din diaspora au fost pentru Alianța pentru Unirea Românilor (AUR), pentru USR și pentru noul partid naționalist S.O.S. România. Aceste trei formațiuni, toate aflate într-o retorică de opoziție față de status-quo, au cumulat majoritatea voturilor exprimate de românii de peste hotare. În schimb, PSD a fost aproape absent în opțiunile diasporei – continuând trendul din 2016 și 2020, când diaspora a trimis în Parlament foarte puțini reprezentanți ai PSD. De altfel, în circumscripția Diaspora (reprezentată separat în Parlamentul României), configurația rezultată în 2024 a fost dominată de AUR (care a câștigat 3 din cele 6 mandate de diaspora), USR (2 mandate) și un mandat pentru partidul SOS,

21 AEP: Prezența la vot în străinătate la alegerile prezidențiale 2024, turul I <https://prezenta.roaep.ro/prezidentiale24112024/pv/abroad/results>

22 Turul al II-lea al prezidențialelor din 2024, programat pe 8 decembrie, nu a mai avut loc din cauza anulării scrutinului de către Curtea Constituțională pe motivul unor suspiciuni de ingerință externă https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2024/12/Hotarare_32_2024.pdf

23 AEP: Prezența la vot în România la alegerile parlamentare din 01 decembrie 2024 <https://prezenta.roaep.ro/parlamentare01122024/pv/romania/results/>

PSD rămânând fără niciun mandat direct în diaspora²⁴. Votul diasporei a penalizat partidele tradiționale, confirmând observația unor analiști că în 2024 diaspora pare să-și fi abandonat ideile progresiste pro-europene și tinde să meargă pe mâna unor partide cu discurs radical sau populist – referire la ascensiunea AUR/SOS, formațiuni cu agendă naționalistă și anti-sistem. Lucru total confirmat și de votul diasporei la alegerile prezidențiale din 2025²⁵. Acest viraj semnificativ semnalează o schimbare în atitudinea unei părți a diasporei românești, care după ani de susținere a platformelor reformiste se orientează acum spre alternative mai radicale, pe fondul dezamăgirii față de partidele consacrate. Totuși, diaspora a rămas consecventă în a se opune PSD-ului și a susține schimbarea politică: votul din diaspora a contribuit la pierderea majorității parlamentare de către coaliția PSD–PNL (care a obținut sub 50% din mandate) și la configurarea ulterioară a unui guvern de largă coaliție pro-europeană (PSD–PNL–UDMR), menită să izoleze ascensiunea extremei drepte.

Un aspect remarcabil privind profilul votanților din diaspora la parlamentarele 2024 este distribuția pe grupe de vârstă: conform statisticilor BEC, majoritatea celor care au votat în străinătate se încadrează în categoria 45–64 de ani²⁶. Acest fapt sugerează că valul de emigranți plecați în anii 2000 (ajunși acum la vârsta maturității târzii) a fost cel mai activ la vot, în timp ce tinerii sub 30 de ani din diaspora au participat în proporție mai redusă. Posibile explicații includ: stabilitatea relativă a celor din grupa 45–64 ani (care și-au construit viața în diaspora și mențin un interes viu pentru politica de acasă), versus integrarea mai profundă a tinerilor născuți sau crescuți în străinătate, care se pot simți mai puțin conectați la scena politică românească. Indiferent de aceste nuanțe, mobilizarea per ansamblu a diasporei românești la alegerile din 2024 a fost semnificativă și orientată spre schimbare politică – fie prin opțiuni reformiste moderate, fie prin opțiuni radicale – indicând că diaspora rămâne un barometru al nemulțumirilor sociale și un agent al transformării în politica românească.

Reorganizarea alegerilor prezidențiale în primăvara lui 2025 a confirmat și mai puternic potențialul diasporei – în primul tur reprogramat, din 4 mai 2025, au votat în străinătate 969.023 de români²⁷, un nou record absolut. Iar în turul al doilea (18 mai 2025), diaspora a stabilit o nouă bornă: peste 1,6 milioane de români au votat în

24 AEP: Prezența la vot în străinătate la alegerile parlamentare din 01 decembrie 2024 <https://prezent.roaep.ro/parlamentare01122024/pv/abroad/results>

25 Practic diaspora din Europa a confirmat aceasta, în timp ce America, Canada, Asia și Republica Moldova au susținut masiv candidatul independent, în detrimentul celui susținut de AUR <https://prezent.roaep.ro/parlamentare01122024/pv/abroad/results>

26 AEP: Statistici străinătate la alegerile parlamentare din 01 decembrie 2024 <https://prezent.roaep.ro/parlamentare01122024/presence/abroad/stats>

27 AEP: Prezența la vot în străinătate la alegerile prezidențiale 2025, turul I <https://prezent.roaep.ro/prezidentiale04052025/presence/abroad/table>

străinătate²⁸. Aceasta înseamnă că voturile din diaspora au ajuns să reprezinte circa 13-15% din totalul voturilor exprimate la nivel național – o pondere deloc neglijabilă. Această prezență record reflectă atât creșterea continuă a comunităților românești din afara țării, cât și motivația sporită a diasporei de a influența soarta alegerilor. Un factor psihologic important este că românii din diaspora au conștientizat puterea votului lor – știu din experiențele 2009, 2014, 2019 că pot face diferența. În plus, facilitățile procedurale (3 zile de vot, multe secții) i-au încurajat să participe fără teama că efortul lor va fi zădărnicit de cozi sau distanțe mari. Un alt motor al mobilizării a fost conștiința civică transnațională: rețelele online de români (Facebook, WhatsApp, forumuri diasporale) au fiert în preajma alegerilor, cu mesaje de mobilizare, campanii de convingere și chiar organizare logistică. Scenariul unei diaspore pasive sau dezangajate a fost infirmat pentru prima oară. Dimpotrivă, diaspora a arătat că este mai implicată ca niciodată, ceea ce conferă acestei categorii de alegători o greutate strategică mare. O altă dimensiune de analizat este cum votează diaspora și ce înseamnă asta pentru dinamica politică. Până în 2019 inclusiv, diaspora s-a comportat relativ omogen, cu un vot preponderent anti-PSD (pro-opoziție de dreapta). În 2025, apar două fenomene notabile: Pe de o parte, diaspora continuă să respingă masiv stânga tradițională reprezentată de PSD, rămânând asociat cu vechile metehne (corupție, sărăcie, exod). Această tendință confirmă caracterul de electorat anti-putere al diasporei, menționat anterior. Pe de altă parte, un nou pol politic – cel naționalist-populist – a reușit să atragă o parte semnificativă a diasporei²⁹. Simion, cunoscut pentru retorica sa naționalistă, suveranistă și anti-sistem, a reușit un rezultat surprinzător în diaspora: în turul I al alegerilor repetate (mai 2025), el a obținut majoritatea voturilor din străinătate, surclasând candidații partidelor tradiționale³⁰. În țări cu mari comunități de români precum Italia, Germania, Spania, Simion a atins procente de până la 70-75% din voturile exprimate – un scor impresionant, ce indică o orientare covârșitoare a diasporei respective către mesajul său naționalist. Acest fenomen marchează o schimbare față de 2014/2019, când diaspora se ralia aproape unanim la opțiuni pro-europene. Profilul socio-economic al multor români din diaspora s-a schimbat. Dacă în trecut emigranții (mai ales cei din 2014 și 2019) au votat cu speranța unei schimbări în bine, în 2025 votul unora pare motivat de deziluzie și protest, românii plecați nu și-au împlinit toate aspirațiile și resimt frustrări similare cu ale celor rămași în zonele defavorizate din țară. Aceste nemulțumiri au fost canalizate de Simion printr-un discurs care blamează elitetele corupte, străinii sau UE pentru problemele României,

28 AEP: Rezultatele votului în străinătate la alegerile prezidențiale 2025, turul II <https://prezentaroaep.ro/prezidentiale18052025/pv/results?region=abroad&pv-scope=county&pv-relative-max=-max&pv-category=PRSD&pv-candidate-chart-type=bar>

29 Cornea Ovidiu, 2025. *Cum a câștigat George Simion peste 70% în Italia, Germania și Spania*. <https://romania.europalibera.org/a/alegeri-prezidentiale-2025-mobilizare-diaspora-romani-george-simion-vot-nicursor-vot/33405156.html#:~:text=Print>

30 AEP: Rezultatele votului în străinătate la alegerile prezidențiale 2025, turul I <https://prezentaroaep.ro/prezidentiale04052025/pv/abroad/results/>

oferind diasporei o narațiune a revendicării demnității naționale. Fenomenul Simion în diaspora arată că o parte din românii de afară sunt receptivi la mesaje populiste, mai ales dacă acestea sunt ambalate patriotic și anti-sistem.

Cu toate acestea, diaspora nu a migrat în masă spre extremism. Nicușor Dan, candidatul independent, a polarizat de asemenea preferințele diasporei, situându-se aproape la egalitate cu Simion în multe locuri. Analizele arată că, per total, Simion a obținut cele mai multe voturi în diaspora în turul I, însă diferența față de Nicușor Dan nu a fost atât de mare cum era așteptat. Asta înseamnă că diaspora s-a împărțit între un curent naționalist-radical și un curent reformist-moderat, reflecție a clivajelor ideologice care traversează societatea românească în ansamblu. În turul al doilea, când opțiunile s-au redus la Dan vs. Simion³¹, diaspora a continuat să fie un câmp de dispută intens. Indiferent de nuanțe, este clar că votul din diaspora în 2025 are un caracter strategic major, putând amplifica victoria unui candidat. Dacă, de exemplu, diaspora i-ar fi acordat aproape unanim sprijin lui Nicușor Dan, diferența față de Simion ar fi crescut substanțial. Invers, un sprijin masiv pentru Simion ar fi putut compensa eventualele sale pierderi din țară. Rolul diasporei românești în alegerile prezidențiale din 2025 este, fără îndoială, unul definitoriu. Diaspora a evoluat de la un actor marginal la un factor de echilibru electoral și chiar de schimbare a jocului politic. Prin participarea sa masivă (peste 1,6 milioane de voturi în turul decisiv) și prin modul în care și-a exprimat opțiunile (susținând candidați anti-sistem sau de opoziție, influențând ierarhiile finale), diaspora confirmă că este o componentă vitală a dinamicii politice românești³².

4. Structura socio-demografică și geografică a diasporei: comparația Republica Moldova – România

Dincolo de comportamentul electoral imediat, o înțelegere aprofundată a votului diasporei necesită examinarea structurii socio-demografice și geografice a celor două diaspore. Atât Republica Moldova, cât și România se numără printre statele europene cu cele mai mari proporții ale populației trăind în afara granițelor țării de origine. Există însă diferențe notabile în ceea ce privește dimensiunea, distribuția pe țări de reședință și caracteristicile demografice ale diasporei celor două țări.

În termeni cantitativi, diaspora românească este mult mai numeroasă în valoare absolută, însă diaspora moldovenească este mai mare raportat la populația internă.

31 AEP: Rezultatele votului în străinătate la alegerile prezidențiale 2025, turul II <https://prezent.roaep.ro/prezidentiale18052025/pv/results?pv-candidate-chart-type=bar&pv-scope=coun-ty&pv-relative-max=max&pv-category=PRSD>

32 Cebotari S., Păunescu C., 2022, *Rolul diasporei în promovarea politicii externe*, Relații internaționale Plus. Nr. 1. AAP, p.20-24.

Se estimează că aproximativ 5,7 mln de cetățeni români³³ locuiesc în afara României – adică circa 15–20% din totalul cetățenilor români. Dintre aceștia, peste 3,1 milioane sunt stabiliți în statele Uniunii Europene³⁴. Prin contrast, diaspora Republicii Moldova numără circa 1 milion de persoane sau mai mult, ceea ce raportat la populația rămasă acasă (aproximativ 2,6 milioane) indică faptul că circa o treime din cetățenii moldoveni se află în străinătate. Cu alte cuvinte, fenomenul migrației are o intensitate relativ mai mare în cazul Republicii Moldova (unde exodul populației a fost accentuat de factori precum diferențele economice foarte mari față de Occident, instabilitatea politică și conflictul transnistrean). Această diferență explică parțial și de ce diaspora moldovenească are o influență electorală procentuală mai ridicată (ex: 19% din voturi la prezidențialele 2024) comparativ cu diaspora românească (~8–9% din voturi la scrutinele naționale din 2024).

Geografic, ambele diaspore sunt preponderent eurocentrice, dar cu anumite particularități istorice. Tabelul 1 sintetizează principalele destinații ale emigranților din cele două țări și dimensiunea aproximativă a comunităților:

Tabelul 1: Topul țărilor-gazdă ale diasporei

Țara gazdă (destinație)	Diaspora Republicii Moldova (estimare)	Diaspora României (estimare)
Italia	~500.000 (incl. ~107.000 rezidenți legali)	Italia – ~1.13 milioane (cetățeni români rezidenți)
Rusia	~500.000 (în 2010; 77.509 s-au declarat moldoveni la recensământul din 2021)	Spania – ~630.000 (cetățeni români rezidenți)
România	~285.000 (2020, cetățeni moldoveni stabiliți în România)	Germania – ~884.000 (cetățeni români rezidenți)
Germania	122.000 (rezidenți moldoveni în Germania, 2022)	Marea Britanie – ~500.000 (cetățeni români stabiliți)
Statele Unite și Canada	~20.000 (diaspora istorică în SUA, ex. 7.859 declarati în 2000) + câteva mii în Canada	Statele Unite și Canada – ~500.000 (comunități nord-americane de români)

Surse: date oficiale de la autorități naționale și estimări ale Ministerelor de Externe https://diaspora.gov.ro/images/content/resurse/Data_statistice_-_M.A.E._2021.pdf
https://igm.gov.md/wp-content/uploads/2024/04/PME_RM_2017-2021.pdf

33 Date statistice cu privire la cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate, la sfârșitul anului 2021 - Sursa informațiilor: M.A.E. https://diaspora.gov.ro/images/content/resurse/Data_statistice_-_M.A.E._2021.pdf

34 Conform Eurostat, aceasta era cea mai mare comunitate de cetățeni UE rezidenți în alte state membre în 2022 ec.europa.eu.

Analiza comparativă a distribuției geografice evidențiază câteva asemănări importante. Atât în cazul Republicii Moldova, cât și al României, Italia este principala destinație a emigranților, găzduind cea mai mare comunitate diasporală (circa 1,1–1,2 milioane de români și probabil în jur de 300–500 de mii de moldoveni, dacă îi includem și pe cei naturalizați ca cetățeni români. Fenomenul migrației masive spre Italia a început în anii '90 și a continuat după 2000, alimentat de cererea pe piața muncii italiene (în special în construcții, agricultură și îngrijire la domiciliu). De asemenea, Spania și Marea Britanie/Germania apar ca destinații majore pentru diaspora românească, în timp ce pentru diaspora moldovenească, după Italia, un rol tradițional l-a avut Rusia (unde au lucrat mulți moldoveni în construcții și industrie, mai ales înainte de 2014). În prezent însă, ponderea Rusiei ca destinație a scăzut, odată cu deteriorarea relațiilor și scăderea oportunităților. Totodată, o particularitate a diasporei moldovenești este prezența semnificativă în însuși spațiul românesc: sute de mii de cetățeni ai R. Moldova s-au stabilit în România, mulți obținând cetățenia română prin procedura de redobândire. Această situație face ca granița dintre diaspora moldovenească și diaspora românească să fie uneori difuză – un număr considerabil de moldoveni sunt, simultan, parte a diasporei românești.

Structura socio-demografică a celor două diaspore prezintă, la rândul său, elemente comune, dar și diferențe. Pe dimensiunea de gen, ambele comunități diasporale au în primii ani ai migrației un ușor excedent de femei în unele țări³⁵ (Italia și Spania, unde multe femei lucrează ca îngrijitoare, menajere – fenomen pronunțat la moldoveni) și excedent de bărbați în altele (Marea Britanie, Germania, unde predomină muncile tehnice – caz mai vizibil la români). În timp însă, echilibrul de gen s-a stabilizat. Din punct de vedere al vârstei, diaspora este compusă preponderent din adulți tineri și de vârstă medie (20–60 ani)³⁶. Diferențierea vine din faptul că diaspora românească include și un segment notabil de tineri formați sau născuți în străinătate (de exemplu, copiii emigranților stabiliți după 2000, unii ajunși la vârsta votului în 2024), care pot avea un nivel mai scăzut de atașament electoral față de țara de origine. Prin contrast, diaspora moldovenească, fiind mai recentă și adesea într-o situație de migrație temporară³⁷ (mulți se gândesc să revină sau trimit remitențe regulate acasă), are o coeziune identitară poate mai accentuată și o preocupare pentru soarta țării de baștină, transpusă în prezență la vot ridicată. Ambele diaspore suferă însă de

35 Diaspora românească: majoritar feminină și în rapidă creștere numerică. Monitorul social după sursele Eurostat <https://monitorsocial.ro/data/diaspora-romaneasca-majoritar-feminina-si-in-rapida-crestere-numeric/>

36 Studiu sociologic aprofundat privind diaspora românească (2023) pentru proiectul „Cadru strategic pentru dezvoltarea infrastructurii politicilor publice derulate de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni”, cod proiect SIPOCA / MySMIS 730/130070 <https://dprp.gov.ro/web/wp-content/uploads/2023/06/Studiu-sociologic-aprofundat-privind-diaspora-romaneasca.pdf>

37 Situația demografică în anul 2023: Biroul național de statistică al Republicii Moldova https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2023-9696_61323.html

fenomenul “exodului de creieri”: o parte considerabilă a emigranților sunt persoane cu studii superioare sau calificări înalte care au părăsit țara din lipsa perspectivelor. Acest segment tinde să participe la vot în diaspora și să susțină schimbări în sensul modernizării și al combaterii corupției. Alți emigranți, cu precădere cei stabiliți de mult timp și integrați economic, pot manifesta și tendințe conservatoare sau naționaliste (valorificând identitatea tradițională în comunitățile lor din diaspora). Acest amestec se reflectă în diversificarea preferințelor politice ale diasporei românești observată în 2024, când voturile s-au împărțit între opțiuni reformiste și opțiuni național-populiste, spre deosebire de diaspora moldovenească unde preponderent direcția a fost pro-occidentală.

Per ansamblu, asemănările dintre cele două diaspore constau în:

- a. rata ridicată a emigrației (ambele țări au comunități diasporale mari în Occident),
- b. rolul de corector al democrației pe care diaspora și-l asumă, votând de regulă împotriva status-quo-ului perceput negativ – fie regim oligarhic și pro-rus în Republica Moldova, fie guvernări corupte în România³⁸
- c. aspirațiile socio-economice similare care îi motivează să emigreze (nivel de trai mai bun, stabilitate, stat de drept)³⁹

Deosebirile țin de contextul geopolitic și identitar:

- a. diaspora moldovenească se mobilizează în special pe tema orientării geopolitice (Est vs. Vest) și are un caracter aproape total pro-occidental
- b. diaspora românească este mai diversă politic și ideologic, fiind unită mai degrabă de opoziția față de corupție și față de anumite partide (PSD), dar împărțindu-se între liberalism progresist și conservatorism naționalist în funcție de generație și experiențe.
- c. relația cu statul de origine: România, ca stat membru UE, a implementat politici consistente de implicare a diasporei prin Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, precum și reprezentare parlamentară dedicată, programe de finanțare a antreprenoriatului în diaspora, facilități de vot –

38 Ciprian Ioana, 2024. *Forța diasporei în alegeri. Cum mai arată «schimbarea» pe care și-o doresc românii plecați*, Panorama.ro, 21 nov. panorama.ro/panorama.ro.

39 Filip N., Branașco N., 2021. *Diaspora în contextul dezvoltării economice a țărilor de origine. Internațional scientific conference*. September 24-25, Chișinău, pp.19-24.

inclusiv votul prin corespondență⁴⁰, menite să mențină legătura cu cetățenii plecați.

- d. Republica Moldova, a înființat Biroul Relații cu Diaspora, dar are resurse și posibilități mai limitate. În 2020–2024 extinde numărul secțiilor de vot din străinătate, facilitând participarea la vot, sunt elaborate un șir de Programe și Strategia de lucru cu diaspora etc.

Cu toate acestea, problema reprezentării politice a diasporei rămâne în discuție în ambele țări⁴¹: în Moldova se discută rezervarea unor locuri în Parlament pentru diaspora, implicarea diasporei, programe speciale de revenire și reintegrare⁴², iar în România s-a mărit numărul de parlamentari de diaspora la 6, considerat totuși sub-proportional față de ponderea reală a diasporei în populație⁴³.

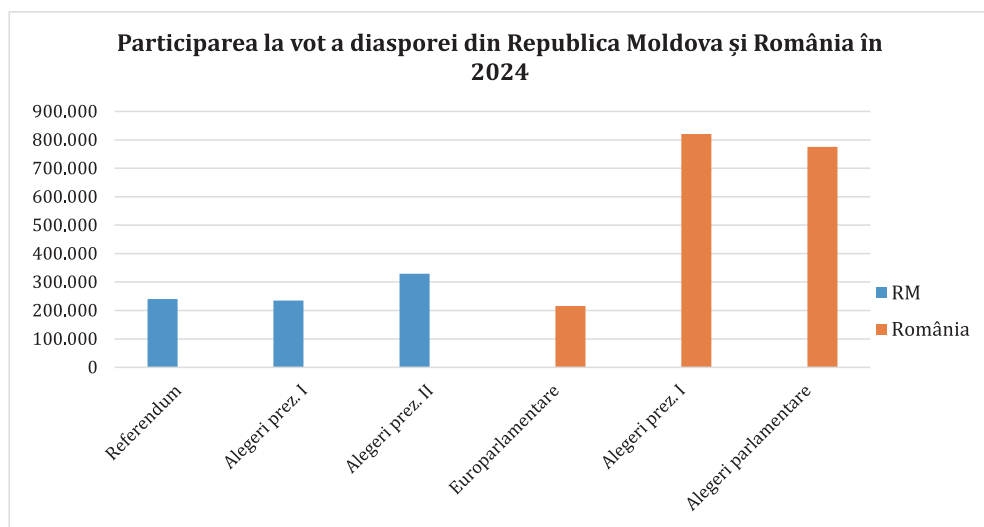

Figura 1: Sursă: CEC Moldova și BEC/AEP România.

40 Implementat parțial și în Republica Moldova din 2024 <https://multimedia.parlament.md/republica-moldova-va-implementa-votul-prin-corespondenta-tarile-vor-fi-selectate-in-baza-criteriilor-stipulate-in-legislatie/> iar în 2025 a fost extins <https://www.parlament.md/ns-newsarticle-Votul-prin-coresponden-va-deveni-mai-accesibil-pentru-cetenii-din-diaspor-iar-lista-rilor-n-care-se-va-aplica-aceast-metod-alternativ-va-fi-extins.nsp>

41 Putină N., *Participarea diasporelor la procesul politic din statul de origine: abordare electorală* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/132-143_4.pdf

42 A fost elaborat Ghidul de suport la revenire în Moldova de către Biroul Relații cu diaspora <https://invest.gov.md/wp-content/uploads/2024/07/ghid-de-suport-la-revenire-in-republica-moldova.pdf> și serviciul guvernamental de asistență la revenire <https://brd.gov.md/revenire/unitatea-de-suport-la-revenire/>

43 USR propune ca Diaspora să aibă mai mulți reprezentanți în Parlament, fără să crească numărul total de parlamentari. <https://usr.ro/2025/03/19/usr-propune-ca-diaspora-sa-aiba-mai-multi-reprezentanti-in-parlament-fara-sa-creasca-numarul-total-de-parlamentari/>

Se remarcă diferențele de ordin absolut – diaspora românească aduce de 2– 3 ori mai mulți votanți la urne decât diaspora moldovenească în cifre brute – însă și asemănarea unui tipar: pentru ambele, alegerile prezidențiale au suscitât cea mai mare implicare, în timp ce alegerile europene au atras interes mult mai scăzut. Acest lucru reflectă prioritățile percepute de diaspora: în ambele cazuri, mizele naționale (schimbarea președintelui sau a guvernării) sunt cele care motivează deplasarea la vot.

5. Diferențe și asemănări în mobilizare, participare și preferințe politice

Coroborând constatările de mai sus, pot fi sintetizate o serie de diferențe și asemănări esențiale între diaspora Republicii Moldova și diaspora României sub aspectul mobilizării la vot, al ratei de participare și al preferințelor politice exprimate în 2024–2025:

- Mobilizarea și participarea electorală: Diaspora moldovenească are, procentual, o participare mai ridicată la vot în comparație cu diaspora românească, datorită atât sentimentului acut al mizei existențiale (orientarea geopolitică a țării, experiența trecutului sovietic, dezinformarea masivă, războiul hibrid din partea Rusiei), cât și faptului că reprezintă o parte mai mare din cetățenii RM. În alegerile prezidențiale 2024, 30% din moldovenii din străinătate au votat, contribuind cu 19% din electoratul total, pe când la prezidențialele românești din 2024 diaspora a reprezentat ~9% din voturi. Totuși, în valori absolute, diaspora românească a mobilizat mult mai mulți votanți decât diaspora moldovenească, reflectând diferența de populație. O asemănare notabilă este că ambele diaspore răspund la stimulii competiției democratice: dacă resimt că votul lor poate schimba ceva, se mobilizează în număr mare. Ambele comunități au doborât recorduri de prezență la vot în 2024, dar și la alegerile prezidențiale din România în mai 2025, semn al unei implicări crescute.

Preferințele politice și orientarea votului: Atât diaspora moldovenească, cât și cea românească tind să fie mai “anti-sistem” și mai pro-reformă decât electoratul din țară, însă sensul concret diferă. Diaspora moldovenească este majoritar pro-occidentală și anti-oligarhică⁴⁴: ea a votat masiv pentru Maia Sandu și pentru integrarea în UE, împotriva candidaților pro-ruși și a status-quo-ului oligarhic. Diaspora românească, la rândul ei, a votat împotriva coaliției de guvernare PSD–PNL, dar opțiunile s-au divizat între platforme progresist-reformiste (USR și aliații) și platforme național-populiste (AUR, SOS). În ambele cazuri, diaspora a penalizat partidele percepute ca corupte sau ancorate în vechile practici: PSRM și aliații pro-ruși în Moldova, respectiv

44 Milewski Oktawian, 2024. *The votes of the Moldovan diaspora changed the results*. Interviu New Eastern Europe, 5 nov. [neweasterneurope.eu](https://www.neweasterneurope.eu/neweasterneurope.eu).

PSD (în principal) în România. Însă, în timp ce diaspora moldovenească a acordat un suport masiv forțelor pro-europene, diaspora românească a început să acorde sprijin semnificativ și unei alternative conservatoare radicale (AUR), reflectând preocupări identitare și naționale (de ex. atitudini anti-imigrație, tradiționalism religios, nemulțumiri față de UE) prezente într-o parte a comunității din străinătate. Această diferență sugerează că, dacă diaspora moldovenească se poziționează clar pe axa Vest versus Est, diaspora românească este mai fragmentată ideologic pe axa progresism versus conservatorism – cu toate acestea, ambele împărtășesc o aversiune față de autoritarism și corupție.

Impactul asupra rezultatelor electorale: Diaspora ambelor țări a demonstrat capacitatea de a influența direct rezultatele, mai ales în situații de echilibru strâns. În Republica Moldova, diaspora a fost literalmente factorul decisiv care a întors rezultatele în favoarea taberei pro-europene, atât la referendum (aportând ~9% voturi “Da” suplimentare care au răsturnat majoritatea), cât și la prezidențiale (asigurând victoria Maiei Sandu împotriva tendinței din interiorul țării)⁴⁵. În România, deși electoratul intern rămâne covârșitor ca pondere, diaspora a putut amplifica sau diminua semnificativ scorurile unor competitori: de exemplu, a contribuit la ascensiunea surpriză a unui candidat cu puține șanse (Lasconi) în dauna unui candidat al sistemului în turul I prezidențial, și a mărit procentajele partidelor de opoziție (AUR, USR) în scrutinul parlamentar, forțând partidele tradiționale să caute formule de mare coaliție pentru a guverna. Exact așa a procedat diaspora în turul I ale prezidențialelor 2025, favorizând masiv candidatul AUR și s-a temperat echilibrând votul în turul II, în mare parte ridicând % candidatului independent Nicușor Dan. Se poate spune că diaspora funcționează ca un „electorat de rezervă” cu preferințe diferite, care poate schimba ierarhiile când diferențele în țară sunt mici. Totodată, diaspora oferă legitimitate suplimentară forțelor câștigătoare pro-europene: alegerea Maiei Sandu cu susținerea diasporei a consolidat orientarea pro-UE a guvernării de la Chișinău, iar în România votul masiv al diasporei semnalează clasei politice direcția dorită de o parte importantă a societății civile transnaționale.

Factori cauzali și motivaționali: În ambele contexte, factori istorici și socio-economici similari explică de ce diaspora votează adesea diferit de populația din țară. Experiența directă a vieții într-o democrație consolidată (pentru cei din Occident) îi face pe emigranți mai puțin toleranți față de corupție și autoritarism, deci înclină să susțină schimbarea politică acasă. Atât moldovenii, cât și românii din diaspora trimit remitențe semnificative și doresc ca acestea să nu fie risipite de guverne corupte – un motiv pentru atitudinea lor critică⁴⁶. Un alt factor este media și discursul politic la

45 OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), *Analiza: Moldova: diaspora votes propel Maia Sandu to re-election*, 4 nov. 2024 osw.waw.pl/osw.waw.pl.

46 Filip N., Branașco N., 2021. *Diaspora în contextul dezvoltării economice a țărilor de origine. International scientific conference*. September 24-25, Chișinău, pp.19-24.

care sunt expuși: diaspora moldovenească din Vest urmărește știri pro-europene și comunică intens online, pe când diaspora din Rusia a fost expusă propagandei ruse. În România, diaspora utilizează rețele sociale unde atât mesajele progresiste anti-corupție, cât și cele naționaliste anti-sistem circulă intens – AUR, de pildă, a crescut mult prin campanii pe Facebook grupate pe comunități diasporale. De asemenea, politicile statului față de diaspora influențează participarea: simplificarea procedurilor de vot (votul anticipat de 3 zile, votul prin corespondență în România; suplimentarea secțiilor în Moldova) a crescut dramatic accesul la vot al diasporei, traducându-se în recordurile menționate. Nu în ultimul rând, există și factorul psihologic și identitar: diaspora moldovenească, care s-a simțit adesea ignorată sau descurajată de fostele guvernări pro-ruse (care chiar au încercat limitarea numărului de buletine pentru diaspora în trecut sau încearcă acum)⁴⁷, a văzut în Maia Sandu un lider care îi reprezintă și a răspuns prin participare entuziastă. Diaspora românească, la rândul său, a reacționat vehement atunci când dreptul la vot i-a fost îngrădit (proteste din 2014 și 2019 față de organizarea deficitară a secțiilor consulare)⁴⁸, consolidându-și conștiința puterii politice.

În lumina acestor observații, se poate concluziona că diaspora celor două țări, deși diferite ca mărime și nuanțe ideologice, joacă roluri similare de catalizatori ai schimbării. Ele împărtășesc o funcție de contestare a ordinii politice interne și de impulsioneare a unor orientări noi (pro-occidentală în Moldova, anti-oligarhică/anti-corupție în ambele cazuri). Totodată, există semne că diaspora românească își diversifică preferințele (incluzând acum și opțiuni radicale), ceea ce o apropie parțial de polarizarea internă, pe când diaspora moldovenească rămâne convergentă pe direcția pro-UE, poartă în continuare bătălii grele pentru spațiul geopolitic trasat, dat fiind specificul luptei politice din Republica Moldova.

Concluzii

Studiul comparativ al votului diasporei din Republica Moldova și România la alegerile din 2024–2025 evidențiază importanța crescândă a acestui electorat transnațional în procesele democratice ale ambelor țări. Diaspora moldovenească – reprezentând aproximativ o treime din populația țării – a demonstrat o mobilizare excepțională și un vot puternic în favoarea opțiunilor pro-europene și reformiste, contribuind decisiv la adoptarea orientării strategice pro-UE în constituție și la realegerea unui

47 Guvernul a dat aviz negativ proiectului BCS de limitare a votului în diasporă: M1. 29.04.2025 <https://moldova1.md/p/48098/guvernul-a-dat-aviz-negativ-proiectului-bcs-de-limitare-a-votului-in-diaspora>

48 Ghinea A., Olteanu I. Alegeri prezidentiale 2014 Proteste in diaspora si in țară. Mii de romani nu au putut sa voteze. 02.11.2014. Ziare.com <https://ziare.com/alegeri/alegeri-prezidentiale-2014/alegeri-prezidentiale-2014-proteste-in-diaspora-si-in-tara-mii-de-romani-nu-au-putut-sa-voteze-prezenta-sub-cea-din-2009-1330848>

președinte pro-occidental. Diaspora românească, deși proporțional mai mică (circa 8–10% din electoratul activ), a atins și ea cote istorice de participare la alegerile prezidențiale și legislative, sancționând dur partidul dominant (PSD) și propulsând în prim-plan forțe noi, atât progresiste cât și populist-naționaliste. Diaspora din ambele țări s-a manifestat ca agenți ai schimbării politice, votul lor exprimând aspirația către o guvernare mai onestă, mai orientată spre Vest și mai atentă la nevoile cetățenilor.

Comparând cele două cazuri, se disting atât convergențe, cât și divergențe: convergența constă în faptul că ambele diaspore au reacționat împotriva vechilor elite asociate cu corupția și stagnarea, mobilizându-se mai puternic atunci când au perceput o miză existențială (pericol autoritar sau șansa unei schimbări istorice). Divergența apare în paleta opțiunilor preferate – diaspora moldovenească și-a pus majoritar speranțele în vectorul integrării europene, în timp ce diaspora românească, după ce și-a exprimat multă vreme preferința pentru reforma moderată (Klaus Iohannis, USR-PLUS), flirtează acum și cu discursul unor noi formațiuni radicale, semn al diversității sale ideologice. Această diferență reflectă, în ultimă instanță, contextul intern: în Moldova lupta politică se duce pe tema orientării geostrategice și a desprinderii de influența rusă, pe când în România axa principală de conflict politic ține mai mult de modul de guvernare (reformă vs. sistem) și de valori socio-culturale (liberalism vs. conservatorism).

Cauzele profunde ale comportamentului electoral al diasporei pot fi atribuite atât trecutului istoric (experiența comunismului și tranziției i-a făcut pe mulți emigranți intoleranți la corupție și autoritarism), cât și prezentului socio-economic (disparitățile care i-au împins să emigreze alimentează dorința de schimbare acasă). Expunerea la alte culturi politice le-a modelat valorile: diaspora vest-europeană a ambelor țări împărtășește atașamentul pentru democrație liberală, stat de drept și oportunitate economică – de unde și votul în favoarea integrării europene și a partidelor percepute ca „curate”. În același timp, dezamăgirile acumulate față de elitele post-tranziție au generat, mai ales în diaspora românească, deschiderea către populism, ca formă de protest anti-sistem. E extrem de important să se ia în considerare acest factor și pentru votul din Republica Moldova la alegerile parlamentare 2025, deoarece dezamăgirea masivă a electoratului intern în sistem poate aduce surprize și din partea diasporei moldovenești.

În perspectivă, rolul diasporei în politicile naționale este probabil să crească și mai mult. Reducerea costurilor de transport și comunicare, menținerea legăturilor identitare (prin rețele sociale, biserici, asociații diasporale) și interesul strategic al ambelor state de a-și coopta cetățenii din străinătate vor face ca vocea diasporei să fie tot mai greu de ignorat. Republica Moldova, în drumul său către UE, va miza pe diaspora ca aliat extern și intern – deja diaspora este un vector important de europeanizare, prin capitalul uman și financiar pe care îl întoarce acasă și prin votul

pro-UE covârșitor. România, la rândul ei, va trebui să țină cont de opțiunile diasporei în ecuația politică internă: de exemplu, partidele vor continua să își ajusteze mesajele și candidații pentru a câștiga simpatia emigranților (cum s-a văzut cu campaniile intense derulate în diaspora și promisiunile de reprezentare). Totodată, fenomene ca ascensiunea AUR arată că diaspora nu este imuabilă în preferințe, putând fi atrasă și de retorici populiste dacă cele clasice eșuează – un avertisment pentru forțele democratice tradiționale din România, dar și din Republica Moldova.

În concluzie, analiza comparativă demonstrează că diaspora celor două țări, deși diferite ca profil, împărtășesc vocația de a influența decisiv traiectoria de dezvoltare. Ele reprezintă atât o provocare, cât și o oportunitate: provocare – deoarece obligă elitele politice să răspundă unui electorat critic, dispersat global, cu așteptări ridicate; oportunitate – deoarece diaspora aduce resurse noi de dezvoltare, know-how democratic și punți către integrarea europeană. Legitimitatea proceselor electorale și a deciziilor strategice (precum parcursul pro-european al Republicii Moldova) este consolidată prin implicarea diasporei, conferind acestora greutate și consens național extins. Prin urmare, aprofundarea mecanismelor de integrare a diasporei în viața politică – de la facilitarea votului și până la reprezentarea parlamentară adecvată – devine un imperativ atât în Republica Moldova, cât și în România, pentru valorificarea completă a potențialului democratic pe care aceste comunități îl dețin.

Bibliografie:

1. Autoritatea Electorală Permanentă / Biroul Electoral Central din România – date oficiale despre prezența la vot și rezultatele pe secții în diaspora la alegerile europarlamentare, prezidențiale și parlamentare 2024-2025 <https://www.roaep.ro/prezentare/alegeri>.
2. Analize media și studii academice: Adevărul, Digi24, Radio Europa Liberă, contributors.ro – privind participarea diasporei la alegeri și comportamentul electoral al acesteia.
3. Cebotari S., Păunescu C., 2022. *Rolul diasporei în promovarea politicii externe*. Relații internaționale Plus. Nr. 1. AAP, p.20-24.
4. Ciprian Ioana, 2024. *Forța diasporei în alegeri. Cum mai arată «schimbarea» pe care și-o doresc românii plecați*, Panorama.ro, 21 nov. [panorama.ro](https://panorama.ro/panorama.ro).
5. Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova – comunicate și rapoarte oficiale privind alegerile prezidențiale și referendumul din octombrie 2024. https://a.cec.md/ro/pentru-aprobarea-raportului-comisiei-electorale-centrale-cu-privire-la-rezultate-2751_111943.html
6. Cornea Ovidiu, 2025, *Cum a câștigat George Simion peste 70% în Italia, Germania și Spania*, <https://romania.europalibera.org/a/alegeri-prezidentiale->

[2025-mobilizare-diaspora-romani-george-simion-vot-nicusor-vot/33405156.html#:~:text=Print](https://diaspora.gov.ro/images/content/resurse/Date_statistice_-_M.A.E._2021.pdf)

7. Date statistice cu privire la cetățenii români cu domiciliul sau reședința în străinătate, la sfârșitul anului 2021 [https://diaspora.gov.ro/images/content/resurse/Date_statistice - M.A.E. 2021.pdf](https://diaspora.gov.ro/images/content/resurse/Date_statistice_-_M.A.E._2021.pdf)
8. Eurostat – statistici privind cetățenii rezidenți în alte state membre ec.europa.eu.
9. Filip N., Branașco N., 2021. *Diaspora în contextul dezvoltării economice a țărilor de origine. International scientific conference*. September 24-25, Chișinău, pp.19-24.
10. Grabbe Heather, 2006. *Puterea de transformare a UE. Europeanizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est*. Chișinău: Epigraf. 246 pp.
11. Legea nr. 148/2019 și OUG nr. 1/2025. Monitorul Oficial (prevederi referitoare la votul în diaspora) manager.rodigi24.ro
12. Mardari V., 2017. *Diaspora: concept și teoria rețelelor de cunoștințe*. Moldoscopie, nr. 2 (LXXVII), pp. 22-3
13. Milewski Oktawian, 2024. *The votes of the Moldovan diaspora changed the results*. Interviu New Eastern Europe, 5 nov. [neweasterneurope.eu](https://neweasterneurope.eu/neweasterneurope.eu).
14. OSW (Ośrodek Studiów Wschodnich), *Analiza: Moldova: diaspora votes propel Maia Sandu to re-election*, 4 nov. 2024 [osw.waw.pl](https://osw.waw.pl/osw.waw.pl)
15. Presa centrală (HotNews, G4Media, etc.) – monitorizări privind desfășurarea votului în diaspora în 2024 (număr secții, incidente, profilul votanților) hotnews.rospotmedia.ro
16. Putină N., *Participarea diasporelor la procesul politic din statul de origine: abordare electorală*, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/132-143_4.pdf
17. Rapoarte BRD (Biroul pentru Relația cu Diaspora) – Strategia Națională “Diaspora-2025” și acțiuni guvernamentale pentru implicarea diasporei diasporafordevelopment.eudiasporafordevelopment.eu.
18. Rotari Iurie, 2024. *Cum a votat diaspora moldoveană la referendumul privind aderarea la UE*. Radio Europa Liberă Moldova, 28 oct. [moldova.europalibera.org](https://moldova.europalibera.org/moldova.europalibera.org)

CADRUL DISARM CA METODĂ DE COMBATERE A INTERFERENȚELOR STRĂINE ÎN ALEGERI. STUDIU DE CAZ: FEDERAȚIA RUSĂ VS. REPUBLICA MOLDOVA

THE DISARM FRAMEWORK AS A METHOD TO COUNTER FOREIGN INTERFERENCE
IN ELECTIONS: CASE STUDY – RUSSIAN FEDERATION VS. REPUBLIC OF MOLDOVA

Marianna PRYSIAZHNIUK,

Doctorandă, Universitatea de Stat din Republica Moldova

ORCID 0000-0001-6636-7620

Svetlana CEBOTARI,

Profesor, doctor habilitat,

Departamentul Relații Internaționale,

Facultatea Relații Internaționale,

Științe Politice și Administrative

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0001-9073-104

Interferențele străine în procesele electorale reprezintă una dintre cele mai subtile și periculoase forme de amenințare la adresa suveranității statelor și a integrității democratice. În contextul intensificării războiului informațional și al proliferării instrumentelor hibride, tot mai multe state se confruntă cu încercări sistematice de influențare a voinței populare din exterior. Republica Moldova, situată într-o zonă geopolitică fragilă, este în mod constant expusă acțiunilor de ingerință din partea Federației Ruse, care vizează destabilizarea internă și orientarea strategică a țării.

Prezentul articol are drept scop reliefarea cadrului DISARM (Detect, Intercept, Signal, Analyze, Respond, Mitigate) ca instrument metodologic de prevenire și combatere a interferențelor străine în alegeri. Prin aplicarea acestui cadru asupra unui studiu de caz relevant - relația Federației Ruse cu Republica Moldova - se urmărește evidențierea capacității instituționale și normative a statului moldovean de a răspunde provocărilor hibride contemporane. Studiul explorează totodată dinamica actorilor implicați, mijloacele utilizate pentru influență și nivelul de adaptabilitate al mecanismelor de securitate democratică, în contextul eforturilor internaționale de contracarare a dezinformării și a ingerinței externe.

Cuvintele cheie: *DISARM Framework, interferențe electorale, control reflexiv, soft power, sharp power*

The foreign interference in electoral processes represents one of the most subtle and dangerous forms of threat to state sovereignty and democratic integrity. In the context of intensifying information warfare and the proliferation of hybrid tools, an increasing number of states face systematic attempts to influence the popular will from abroad. The Republic of Moldova, located in a geopolitically fragile area, is constantly exposed to interference actions from the Russian Federation, aimed at internal destabilization and strategic redirection of the country.

This article aims to highlight the DISARM framework (Detect, Intercept, Signal, Analyze, Respond, Mitigate) as a methodological tool for preventing and combating foreign interference in elections. By applying this framework to a relevant case study — the relationship between the Russian Federation and the Republic of Moldova — the paper seeks to emphasize the institutional and normative capacity of the Moldovan state to respond to contemporary hybrid threats. The study also explores the dynamics of the actors involved, the methods used to exert influence, and the adaptability of democratic security mechanisms in the broader context of international efforts to counter disinformation and foreign interference.

Keywords: DISARM Framework, electoral interference, reflexive control, soft power, sharp power

Introducere

Actualmente, în contextul noilor metamorfoze geopolitice prezente pe arena internațională, interferența străină în procesele electorale reprezintă o provocare majoră pentru securitatea democrațiilor contemporane. În contextul relațiilor internaționale actuale, state cu tendințe autoritare, precum Federația Rusă, recurg la utilizarea unei game diversificate de instrumente non-militare pentru a-și exercita această influență. Acestea includ campanii de dezinformare, manipulare psihologică și finanțarea clandestină a actorilor politici, toate având ca scop proiectarea influenței și modificarea rezultatelor electorale în state străine, în concordanță cu interesele proprii¹. Aceste acțiuni subversive pot fi interpretate prin prisma conceptului de „sharp power”, concept strâns legat de tehnica controlului reflexiv, care reprezintă o metodă dezvoltată în perioada sovietică și care presupune influențarea deciziilor adversarului prin inducerea unor percepții eronate și manipularea cadrului cognitiv în care acesta acționează². Ulterior, controlul reflexiv a devenit fundamentul gândirii strategice în Federația Rusă, constituind cadrul operațional pentru exercitarea unei influențe sistemice asupra decidenților și opiniei publice din statele vizate³.

- 1 Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Implicarea Ambasadei Federației Ruse în Republica Moldova în eschivarea lui Alexandr Nesterovschi de la organele de drept naționale., <https://sis.md/ro/content/implicarea-ambasadei-federa%C8%9Biei-ruse-%C3%AEn-republica-moldova-%C3%AEn-eschivarea-lui-alexandr>
- 2 Prysiazhniuk M. *FIMI is a promising concept for counteracting Russian 'sharp power'*. Project Athena. 2024, 13 august. <https://project-athena.eu/fimi-is-a-promising-concept-for-counteracting-russian-sharp-power/>
- 3 Prysiazhniuk M., Cebotari S. *Identificări conceptual-teoretice ale noțiunii „soft power”*. În : *Moldoscopie*, 2(101), 2024, p. 28–37. [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2024.2\(101\).03](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2024.2(101).03)

Analizat din perspectiva constructivistă, controlul reflexiv funcționează prin modelarea cadrului interpretativ și a identităților percepute, manipulând normele și valorile considerate legitime de către actorii internaționali. Prin urmare, interferența nu reprezintă doar o manifestare a voinței geopolitice, ci un proces activ de reconstrucție a realității percepute. Această abordare se suprapune în mod semnificativ cu conceptul de *sharp power*, care urmărește să ștergă granițele dintre adevăr și ficțiune, dintre informație și manipulare, creând o realitate alternativă favorabilă actorului agresor.

Spre deosebire de *hard power* (bazat pe constrângere militară sau economică) și *soft power* (bazat pe atracție și persuasiune voluntară), *sharp power* se manifestă prin utilizarea manipulativă a informației și a influenței ascunse, erodând capacitatea țărilor de a lua decizii libere și informate. Astfel, *sharp power* și controlul reflexiv nu sunt doar compatibile, ci adesea inseparabile în practica geopolitică rusă, completând un spațiu ontologic între școala liberală occidentală și paradigma autoritară post-sovietică.

Republica Moldova, aflată la intersecția sferei de influență a Estului și Occidentului, a fost în mod repetat ținta unor astfel de ingerințe străine⁴. În ultimul deceniu, interferențele rusești în viața politică și electorală a Republicii Moldova au fost bine documentate, incluzând de la propaganda mediatică difuzată prin canale rusești retransmise local, până la finanțarea ilegală a partidelor pro-ruse și tentativele de destabilizare violentă a ordinii constituționale⁵. Aceste acțiuni au cunoscut apogeul în perioada alegerilor din intervalul 2020–2024, pe fondul orientării pro-europene a Chișinăului și a agresiunii Rusiei asupra Ucrainei, care au amplificat miza geopolitică legată de controlul asupra Republicii Moldova. În contextul acestor provocări, spațiul informațional devine o dimensiune esențială a securității naționale, evidențiind necesitatea securitizării mediului informațional pentru protejarea suveranității statului⁶.

4 Cebotari S. *Republica Moldova în contextul intereselor Federației Ruse*. În: *Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare*, nr.1(15), 2016, p. 15–31. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/15_31_Republica%20Moldova%20in%20contextul%20intereselor%20Federatiei%20Ruse.pdf

5 Radio Europa Liberă România. *R. Moldova | Raport: Moscova a creat un centru de comandă pentru a fraudă alegerile și referendumul*. 13 decembrie, 2024. <https://romania.europalibera.org/a/interferente-rusia-moldova-alegeri-referendum/33238357.html>

6 Barba L. *Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului*. Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM.2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Securitatea%20spatiului%20informational.pdf

1. DISARM - aspecte teoretice

Campaniile de influență pot fi examinate prin prisma unei largi varietăți de abordări conceptual-teoretice. În majoritatea abordărilor, însă, pot fi distinse trei elemente esențiale: actorul influențator, obiectivul urmărit și ținta influenței. Aceste componente sunt interpretate diferit în paradigmele occidentale față de cele est-europene- cu precădere cele din Federația Rusă. În contextul rusesc, cadrul teoretic din domenii precum relațiile internaționale, gândirea strategică și analiza militară păstrează o puternică influență a școlii sovietice de proiecție a puterii. Un reper teoretic frecvent utilizat în literatura occidentală este conceptul de „soft power”, formulat de Joseph S. Nye⁷, care oferă o cheie de lectură pertinentă pentru înțelegerea interferenței non-militare în procesele democratice. Această formă de putere presupune „capacitatea unui stat de a-i convinge pe ceilalți să adopte acțiuni dorite fără recurs la constrângere sau forță”, prin atracție culturală, valori și legitimitate.

Eficiența puterii blânde depinde de consimțământul voluntar al celor influențați, care se regăsesc într-o poziție de admirație față de valorile și modelul societal al actorului influențator. Nye subliniază caracterul atrăgător al acestei forme de influență, care contrastează cu forțele coercitive tradiționale. Comportamentul celorlalți este modelat nu prin frică sau recompensă, ci prin seducția ideilor și valorilor culturale. Totuși, influența externă asupra sistemelor democratice poate căpăta și forme disimulate, caracterizate prin manipulare, dezinformare și constrângere indirectă. În aceste cazuri, nu mai este vorba de „soft power” autentic, ci de ceea ce Walker⁸ numește „sharp power” – o formă de influență care utilizează instrumente aparent non-violente, dar cu un scop manipulator și coercitiv, subminând autonomia decizională a actorilor vizați. În acest sens, un concept esențial asociat puterii soft este cel de „control reflexiv” – un mecanism conceptualizat de V. Lefebvre⁹ care presupune modelarea percepțiilor și comportamentelor adversarului prin influențarea condițiilor decizionale. Controlul reflexiv implică prezentarea strategică a informațiilor sau construirea unor narațiuni menite să determine ținta să adopte decizii care, în mod paradoxal, îi servesc agresorului. Astfel, influența nu se exercită direct asupra individului, ci asupra cadrului său cognitiv și a proceselor sale decizionale.

Spre deosebire de „soft power” și „sharp power”, care urmăresc în mod direct modificarea percepțiilor și comportamentului individual, controlul reflexiv acționează

7 Nye J. S., Jr. Soft power. *Foreign Policy*, (80), 1990. 153–171. <https://www.jstor.org/stable/1148580>

8 Walker C. *How sharp power threatens democracy*. În : *Journal of Democracy*, nr. 31(1), 2020. p 124–137. <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0010>

9 Lefebvre V. *Reflexive Control: The Soviet Concept of Influencing an Adversary's Decision Making Process*. <https://connections-qj.org/article/reflexive-control-soviet-concept-influencing-adversarys-decision-making-process>

la un nivel sistemic, adaptând mesajele la structura psihologică și epistemologică a țintei. Această diferență de abordare teoretică evidențiază un decalaj epistemologic între modelele occidentale și cele rusești, cu implicații serioase asupra capacității de reacție a democrațiilor liberale.

Federația Rusă oferă un exemplu ilustrativ în acest sens. În perioada post-Război Rece, Moscova a perceput extinderea NATO și a Uniunii Europene ca pe o amenințare la adresa intereselor sale geopolitice. Ca răspuns, a încercat să promoveze o formă proprie de soft power, articulată în jurul valorilor tradiționale, suveranității absolute și autoritarismului ca alternativă la modelul liberal occidental. Cu toate acestea, atractivitatea acestui discurs a fost limitată, ceea ce a determinat Kremlinul să compenseze prin utilizarea extensivă a „sharp power”: dezinformare, propagandă, operațiuni sub acoperire, atacuri cibernetice și alte forme de interferență indirectă.

Aceste acțiuni pot fi interpretate, din perspectiva realismului ofensiv¹⁰, ca strategii deliberate ale unei mari puteri de a-și maximiza influența într-un mediu internațional perceput drept anarhic. Spre deosebire de realismul defensiv, care caută menținerea status quo-ului, realismul ofensiv afirmă că marile puteri caută constant extinderea sferei de influență și diminuarea capacităților rivalilor.

Astfel, interferențele străine în alegeri pot fi conceptualizate la intersecția mai multor paradigme teoretice cum ar fi: interacțiunea dintre „soft power”, „sharp power” și „controlul reflexiv”; tendința marilor puteri de a-și extinde influența prin prisma realismului ofensiv; răspunsurile instituționale motivate de procesul de securizare a interferenței. Această sinteză justifică adoptarea unui cadru strategic integrat pentru identificarea și contracararea interferențelor externe. În acest sens, cadrul DISARM¹¹ devine un instrument operațional, transferând bune practici din domeniul securității cibernetice în cel al combaterii dezinformării și manipulării electorale. Termenul de DISARM (acronim de la *Disinformation Analysis and Risk Management*) este un cadru analitic și operațional utilizat pentru identificarea, clasificarea și contracararea campaniilor de dezinformare și interferență străină, în special în spațiul digital și electoral. Cadrul a fost dezvoltat în cadrul unui consorțiu internațional de experți în securitate cibernetică, combaterea manipulării informaționale și analiza riscurilor, fiind susținut de organizații precum Global Disinformation Index (GDI), EU DisinfoLab, Tech Against Terrorism, și Open Information Partnership. Astfel, DISARM nu este doar o taxonomie descriptivă, ci un instrument de lucru

10 Mearsheimer J. J. *The tragedy of great power politics*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://samuelbhfaure.com/wp-content/uploads/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf

11 *Foreign information manipulation and interference defence standards: Test for rapid adoption of the common language and framework 'DISARM'*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/11/20221129_Hybrid_CoE_Research_Report_7_Disarm_WEB.pdf

aplicabil în: monitorizarea activă a campaniilor de influență; diagnosticarea tiparelor comportamentale ale actorilor maligni; dezvoltarea de răspunsuri strategice și tactice la interferența informațională; armonizarea eforturilor între instituții naționale și parteneri internaționali în combaterea propagandei și dezinformării. DISARM utilizează o taxonomie inspirată de terminologia din securitatea cibernetică, îndeosebi de metodologia MITRE ATT&CK. Este structurat pe o matrice de tactici și tehnici, cu scopul de a manipula adversarul. Drept tactici de influențare pot servi :

- recrutarea sau mobilizarea de influenceri, bot-uri, trolli;
- fabricarea de conținut fals, memetici, narrative;
- creșterea artificială a vizibilității conținutului (share-uri, like-uri);
- blocarea informațiilor corecte, crearea de confuzie;
- manipularea sursei sau atacuri la credibilitatea surselor legitime;
- infiltrarea / pătrunderea în comunități online pentru a schimba narativa din interior;
- exploatarea emoțiilor prin declanșarea răspunsurilor afective, cum ar fi frica sau indignarea.

Cadrul DISARM reprezintă un instrumentar extensiv și adaptabil, conceput pentru a aborda interferențele informaționale într-o manieră integrată și sistematică. Acesta oferă un set de instrumente aplicabile în diverse spații operaționale, permițând o analiză coerentă și riguroasă a tuturor componentelor vizibile ale unei campanii de influență. Prin această abordare structurată, DISARM facilitează evaluarea riscurilor, elaborarea de scenarii prospective și înțelegerea mecanismelor de acțiune ale actorilor ostili, în special prin identificarea punctelor vulnerabile din cadrul lanțului operațional¹². Construit pe standardele internaționale ale securității informaționale, în special pe modelele ISAC (Information Sharing and Analysis Centers) și ISAO (Information Sharing and Analysis Organizations), cadrul DISARM a fost adaptat pentru a răspunde specific riscurilor cognitive și sociale (COGSOCs). Astfel, se conturează ca un model adaptiv, capabil să integreze toate etapele unei campanii de influență, asigurând atât analiza aprofundată și prognoza evoluției, cât și partajarea eficientă a datelor datorită standardizării operaționale¹³. Această metodologie este deosebit de relevantă în analiza manifestărilor de *soft power* și *sharp power*, care vizează direct populația și indivizii, precum și a instrumentarului specific controlului reflexiv, care influențează contextul socio-politic și mediul informațional în

12 What is the Cyber Kill Chain in cyber security? <https://www.darktrace.com/cyber-ai-glossary/cyber-kill-chain>

13 DISARM helps identify and respond to malign information influence operations. <https://www.disarm.foundation/>

ansamblu¹⁴. Cadrul DISARM include o dublă matrice operațională: pe de o parte, o matrice a instrumentelor și tehnicilor utilizate de adversari (Red Team), iar pe de altă parte, o matrice a răspunsurilor posibile, calibrate în funcție de context și de obiectivele apărării (Blue Team). În acest context, este de menționat faptul că, campaniile de influență elaborate în logica DISARM urmează o arhitectură strategică bine definită, care include: stabilirea obiectivelor, identificarea audienței-țintă, dezvoltarea narațiunilor-cheie, generarea conținutului, mobilizarea resurselor, crearea aparenței de legitimitate, aplicarea micro-țintirii (micro-targeting), alegerea canalelor de difuzare, lansarea inițială a campaniei (pump priming), diseminarea mesajelor, amplificarea expunerii, provocarea unor efecte negative online, generarea de acțiuni în plan offline, supraviețuirea narativelor în medii ostile și, în final, evaluarea impactului¹⁵.

Astfel, cadrul DISARM este construit pe ipoteza conform căreia principalele obiective urmărite de campaniile de influență sunt: obținerea unui avantaj politic intern, consolidarea intereselor economice, atingerea unor scopuri geopolitice și promovarea unor ideologii dominante. Etapele acestor campanii pot fi analizate prin prisma logicii „Kill chain”, inspirată din modelul Cyber KillChain, care permite identificarea punctului cel mai vulnerabil al campaniei și, implicit, formularea unui răspuns eficient¹⁶. În acest sens, DISARM descrie detaliat tacticile, tehnicile și procedurile (TTPs) prin care se pot stabili conexiuni între incidente multiple aparținând aceleiași campanii de influență, contribuind astfel la demascarea și neutralizarea amenințărilor informaționale sistemice.

2. Interferențele ruse în alegerile din Republica Moldova-studiu de caz

Pentru o mai bună comprehensiune a aplicabilității și relevanței strategice a cadrului DISARM în Republica Moldova, considerată în ultimul deceniu drept țintă preferențială a interferențelor politice provenite din Federația Rusă, apare necesitatea de a face o analiză a situației prezente. Această abordare permite înțelegerea interferenței nu ca un fenomen izolat, ci ca parte a unei strategii multidimensionale care vizează controlul asupra orientării geopolitice a Republicii Moldova. Astfel, contextul istoric și geopolitic al Republicii Moldova, fostă republică sovietică, este esențial pentru înțelegerea vulnerabilităților actuale. De la proclamarea independenței în 1991, țara a oscilat

14 Pamment, J. (2020). *The EU's External Action and Counter-Disinformation: An Evaluation of the East StratCom Task Force*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Pamment_-_Future_Threats.pdf

15 Eric M. Hutchins, Michael J. Cloppert, Rohan M. Amin, *Intelligence-Driven Computer Network Defense Informed by Analysis of Adversary Campaigns and Intrusion Kill Chains*. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed-martin/rms/documents/cyber/LM-White-Paper-Intel-Driven-Defense.pdf>

16 ibidem

între vectorul integrării europene și influența tradițională a Moscovei. Factori precum existența unei minorități semnificative vorbitoare de limbă rusă, perpetuarea conflictului înghețat din regiunea transnistreană (unde sunt staționate trupe rusești) și dependența de resursele energetice rusești pe parcursul anilor a creat un mediu favorabil proiecției de putere a Kremlinului¹⁷. În mod constant, Federația Rusă a susținut partidele politice cu agendă prorusă – inclusiv Partidul Socialiștilor, Partidul Comuniștilor în anumite perioade, precum și inițiative politice mai recente și a manifestat o opoziție sistematică față de apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană și NATO.

Motivația strategică a interferențelor ruse se fundamentează pe necesitatea menținerii Republicii Moldova în sfera de influență a Federației Ruse și pe prevenirea ireversibilității unui parcurs pro-occidental¹⁸. În această logică, fiecare rundă electorală majoră din Republica Moldova este percepută de Kremlin nu ca o simplă manifestare a pluralismului democratic, ci ca un moment critic de confruntare geopolitică indirectă cu Occidentul - o luptă pentru orientarea strategică a Chișinăului¹⁹. Astfel, din perspectiva unei paradigme realiste, interferența este raționalizată ca fiind legitimă și necesară pentru conservarea influenței ruse în regiunea extinsă a „vecinătății apropiate”²⁰.

Această interpretare strategică permite conturarea unei imagini mai clare a scopurilor urmărite de către Federația Rusă în Republica Moldova. Extinderea influenței în Republica Moldova nu constituie un obiectiv izolat, ci un instrument în cadrul unui joc geopolitic de tip sumă zero, în care Rusia se poziționează în opoziție sistemică față de Uniunea Europeană și Statele Unite. Nu întâmplător, actorii politici pro-occidentali din Republica Moldova sunt frecvent etichetați în discursul mediatic afiliat intereselor ruse drept „agenți străini” sau „marionete ale Bruxellesului și Washingtonului”. Campania de influență desfășurată asupra Moldovei se construiește, astfel, într-un spațiu simbolic dual: pe de o parte, Moldova este obiect al competiției geopolitice; pe de altă parte, ea devine un laborator pentru testarea tacticilor de influență reflexivă, adaptate în funcție de reacțiile instituționale, de dinamica opiniei publice și de poziționările actorilor internaționali.

17 Ioniță S. *The Russian influence in Eastern Europe and beyond*. May, 2019. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://watchdog.md/wp-content/uploads/2019/07/raport-influenta-RU-eng.pdf>

18 Pamment J. *The EU's Role in Fighting Disinformation: Crafting A Disinformation Framework*. 2020. <https://carnegieendowment.org/research/2020/09/the-eus-role-in-fighting-disinformation-crafting-a-disinformation-framework?lang=en>

19 *New moldo-russian relations and the decline of the “soft power” strategy in the post-soviet area*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/http://www.viitorul.org/files/IDIS_Bulletin%20Power%20Politics%20Policy%20No%2015%20EN.pdf

20 Petrenco L. *Moldova: EU integration vs. Russian threats*. Press Review . <https://radiomoldova.md/p/48513/press-review--moldova-eu-integration-vs-russian-threats>

În această optică, aplicarea cadrului DISARM nu poate fi redusă la inventarierea tehnicilor de dezinformare utilizate, ci trebuie să pornească de la înțelegerea obiectivului strategic al campaniilor de influență. Campaniile electorale din Republica Moldova trebuie analizate ca manifestări locale ale unei arhitecturi regionale complexe, unde interferența informațională este inserată într-un model extins de presiune geopolitică. O astfel de abordare facilitează nu doar diagnosticul mai precis al vulnerabilităților sistemice, ci și anticiparea direcțiilor de evoluție și adaptare a narațiunilor ruse în funcție de reacțiile autohtone și internaționale.

Tabelul 1 Cartografiere de TTPs Conform DISARM Framework. Tabelul prezintă obiectivele definite conform metodologiei DISARM, integrate în platforma Navigator – un instrument open-source destinat aplicării acestei metodologii.

Plan Strategy	Plan Objectives	Target Audience Analysis	Identify Narratives	Develop Content	Disseminate Assets	Coordinate Legitimacy	Monitor Impact	Select Channels and Affiliations	Construct Propaganda	Deliver Content	Maximize Exposure	Drive Online Activity	Drive Offline Activity	Persuade in the Information Environment	Assess Effectiveness
Strategic Objectives	Identify and define the strategic objectives of the campaign.	Identify the target audience and their needs.	Identify the narratives and themes that will resonate with the target audience.	Develop content that is tailored to the target audience and the campaign objectives.	Disseminate assets through various channels and platforms.	Coordinate with legitimate actors to enhance the credibility of the campaign.	Monitor the impact of the campaign and adjust strategies accordingly.	Select channels and affiliations that will maximize exposure and reach.	Construct propaganda that is designed to influence the target audience.	Deliver content through the selected channels and platforms.	Maximize exposure through various tactics and techniques.	Drive online activity through social media and other digital platforms.	Drive offline activity through events, meetings, and other face-to-face interactions.	Persuade in the information environment through a combination of online and offline efforts.	Assess the effectiveness of the campaign and make adjustments as needed.
Operational Objectives	Identify the specific operational objectives that will support the strategic objectives.	Identify the specific target audience segments and their needs.	Identify the specific narratives and themes that will resonate with the target audience segments.	Develop content that is tailored to the specific target audience segments and the operational objectives.	Disseminate assets through various channels and platforms.	Coordinate with legitimate actors to enhance the credibility of the campaign.	Monitor the impact of the campaign and adjust strategies accordingly.	Select channels and affiliations that will maximize exposure and reach.	Construct propaganda that is designed to influence the target audience segments.	Deliver content through the selected channels and platforms.	Maximize exposure through various tactics and techniques.	Drive online activity through social media and other digital platforms.	Drive offline activity through events, meetings, and other face-to-face interactions.	Persuade in the information environment through a combination of online and offline efforts.	Assess the effectiveness of the campaign and make adjustments as needed.
Tactical Objectives	Identify the specific tactical objectives that will support the operational objectives.	Identify the specific target audience segments and their needs.	Identify the specific narratives and themes that will resonate with the target audience segments.	Develop content that is tailored to the specific target audience segments and the tactical objectives.	Disseminate assets through various channels and platforms.	Coordinate with legitimate actors to enhance the credibility of the campaign.	Monitor the impact of the campaign and adjust strategies accordingly.	Select channels and affiliations that will maximize exposure and reach.	Construct propaganda that is designed to influence the target audience segments.	Deliver content through the selected channels and platforms.	Maximize exposure through various tactics and techniques.	Drive online activity through social media and other digital platforms.	Drive offline activity through events, meetings, and other face-to-face interactions.	Persuade in the information environment through a combination of online and offline efforts.	Assess the effectiveness of the campaign and make adjustments as needed.

Sursa: Cartografiere elaborată de autori, conform accesului la matricea DISARM Framework

Interferențele Federației Ruse în campaniile electorale și în sfera politică a Republicii Moldova au fost semnalate încă din anii 2000, însă acestea au devenit mult mai sofisticate după anul 2014, odată cu anexarea Crimeii și organizarea așa-numitului referendum în regiunea Unității Administrative Teritoriale Găgăuzia, evenimente care

au modificat substanțial paradigma de securitate regională. Începând cu această perioadă, Rusia a amplificat utilizarea instrumentelor media ca vector principal în modelarea opiniei publice din Moldova. Posturile de televiziune rusești, precum Pervii Kanal, RTR și NTV, retransmise local, au difuzat frecvent conținut părtinitor și manipulator, promovând mesajele Kremlinului și portretizând în termeni negativi guvernele pro-occidentale de la Chișinău²¹.

Un exemplu ilustrativ îl constituie campania electorală din 2005, când mass-media rusă a prezentat o interpretare tendențioasă a evenimentelor politice moldovenești, incluzând materiale cu scop destabilizator, cum a fost cazul „Congresului cetățenilor moldoveni din Rusia – Patria-Moldova”, desfășurat la Moscova²². În această logică, cadrul DISARM interpretează exploatarea comunității moldovenești din Rusia drept un lanț de acțiuni deliberate, orientate spre obținerea unui avantaj politic prin cultivarea sprijinului pentru actorii pro-Kremlin din interiorul Republicii Moldova. Această strategie se realizează prin segmentarea populației țintă în funcție de criterii geografice și politice, comunitatea diasporică fiind folosită drept un activ strategic esențial pentru propagarea narațiunilor concurente și influențarea procesului electoral intern²³.

Similar, în alegeri ulterioare, mass-media rusească și rețelele sociale au promovat narațiuni precum: „Occidentul vrea să înghită Moldova”, „Unirea cu România va distruge statalitatea”, „Maia Sandu este marioneta lui Soros”, menite să sperie segmentul conservator și pro-sovietic al populației. De asemenea, exploatarea diasporei moldovenești în Rusia de către actori pro-ruși, cum și crearea blocului/proiectului electoral (blocul „Victoria”) aflându-se în Rusia, a fost desfășurat în cadrul campaniei electorale prezidențiale în anul 2024.

21 Cebotari S. *Identificări conceptual-teoretice ale fenomenului „dezinformare”*. Studia Universitatis Moldavie. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe sociale”, nr. 3(173), 2024, p.207-215. chrome-extension://efaidnbmninnbpcajpcglclefindmkaj/https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/207-215_7.pdf

22 Barba L. *Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului*. Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Securitatea%20spatiului%20informational.pdf

23 DISARM Framework, 2022. <https://www.disarm.foundation>.

Tabelul 2 Cartografiere de TTPs Conform DISARM Framework. Tabelul prezintă obiectivele definite conform metodologiei DISARM, narațiunile și activele campaniei integrate în platforma Navigator – un instrument open-source destinat aplicării acestei metodologii.

[illegible]

Sursa: Cartografiere elaborată de autori, conform accesului la matricea DISARM Framework.

În 2020 și 2021, s-a intensificat prezența dezinformării online: *site-uri obscure și canale de Telegram* au distribuit știri false despre candidații pro-UE (de exemplu, insinuări nefondate că Maia Sandu ar plănui unirea cu România sau persecutarea vorbitorilor de rusă). Scopul acestei campanii a fost să orienteze electoratul spre candidații favorabili Moscovei (ex-președintele Igor Dodon, ulterior candidatul independent Stoianoglo etc.) și să discrediteze opțiunile pro-europene.

Documentele SIS confirmă că în 2024 o rețea extinsă de conturi pe Telegram, TikTok și YouTube a fost mobilizată pentru a difuza mesaje pro-Kremlin, inclusiv justificări

ale războiului din Ucraina, tocmai pe perioada campaniei prezidențiale²⁴. Această sincronizare indică o *campanie coordonată* de dezinformare în spațiu informațional și în spațiu digital, menită să influențeze percepțiile alegătorilor moldoveni. Din perspectiva cadrului DISARM, această recentă campanie rămâne una dintre cele mai sofisticate – nu doar datorită posibilităților digitale avansate, ci și ca urmare a experienței acumulate de-a lungul deceniilor în desfășurarea campaniilor de influență. Chiar dacă instrumentele digitale au fost cele mai vizibile în ultimul ciclu politic, narațiunile utilizate sunt testate de mulți ani și constituie un instrumentar adaptat specific contextului moldovenesc, elaborat cu mult înainte.

În această perspectivă, DISARM propune catalogarea acestor narațiuni nu doar ca manifestări discursive, ci ca metode de integrare a vulnerabilităților existente, pe baza cărora au fost dezvoltate și noi narațiuni, în special cele cu origine conspiraționistă (precum „anti-Soros”, demonizarea rețelelor de ONG-uri etc.). În ceea ce privește elaborarea conținutului, cadrul DISARM permite clasificarea oricărui tip de material: audio, video, text, conținut reutilizat, generat de inteligență artificială, meme-uri etc. Totodată, metodologia acordă atenție rețelelor de diseminare și persoanelor implicate în legitimarea conținutului în spațiul local – prin cooptarea jurnaliștilor, influencerilor, experților sau chiar a unor oficiali –, precum și platformelor sociale și tehnicilor de utilizare ale acestora (cross-posting, hashtag-uri, abonamente cu plată etc.).

24 R. Moldova | *Raport: Moscova a creat un centru de comandă pentru a fraudă alegerile și referendumul*. Radio Europa Liberă România. (2024, 13 decembrie). <https://romania.europalibera.org/a/interferente-rusia-moldova-alegeri-referendum/33238357.html>

Tabelul 3 Cartografiere de TTPs Conform DISARM Framework. Tabelul prezintă obiectivele definite conform metodologiei DISARM, narațiunile și activele campaniei, canalele și metodele de diseminare, precum și strategiile de maximizare a efectului, toate integrate în platforma Navigator – un instrument open-source destinat aplicării acestei metodologii.

Sursa: Cartografiere elaborată de autori, conform accesului la matricea DISARM Framework

Prin urmare, acest caz oferă posibilități analitice avansate pentru aplicarea cadrului DISARM, în ceea ce privește analiza campaniilor de interferență. Metodologia permite investigarea acțiunilor desfășurate atât în spațiul digital, cât și în cel fizic, inclusiv a strategiilor de marketing și a tehnicilor de promovare folosite pentru a obține credibilitate locală. Avantajul major al cadrului DISARM constă în capacitatea sa de a cartografia simultan multiple acțiuni și de a permite o analiză comprehensivă, incluzând: obiectivele campaniei, vulnerabilitățile exploatate, punctele sale forte și punctele slabe – într-o viziune integrată.

Concluzii

Analiza aplicabilității cadrului DISARM (Detect, Identify, Signal, Assess, Respond, Monitor) în contextul interferențelor străine în alegeri relevă potențialul acestuia de a constitui o abordare sistemică și integrată în vederea protejării proceselor democratice. Studiul de caz privind relația Federației Ruse cu Republica Moldova evidențiază o serie de practici persistente de ingerință politică, informațională și psihologică, care pot fi încadrate conceptual în paradigmele de „soft power”, „sharp power” și „control reflexiv”.

Cadrul DISARM oferă o arhitectură funcțională care răspunde complexității amenințărilor hibride. Etapele sale – de la detectarea precoce a acțiunilor de influență, la identificarea surselor și metodelor utilizate, semnalizarea acestora către actorii relevanți, evaluarea riscurilor și consecințelor, formularea unui răspuns coerent, până la monitorizarea continuă a fenomenului – permit o intervenție stratificată, adaptabilă și multidimensională.

Aplicarea acestui cadru în Republica Moldova este justificată de vulnerabilitatea sa geopolitică și de fragilitatea instituțională în fața presiunilor externe. În acest context, abordarea DISARM poate contribui la dezvoltarea unei culturi instituționale de anticipare, prevenire și reacție rapidă în fața tentativelor de manipulare a opiniei publice și de subminare a proceselor electorale. Totodată, este esențială consolidarea cooperării interinstituționale și a parteneriatelor externe, în special cu Uniunea Europeană și statele democratice, pentru a asigura resursele tehnologice, expertiza și sprijinul necesar consolidării rezilienței democratice. Prin urmare, cadrul DISARM nu trebuie privit exclusiv ca un set de instrumente tehnice, ci ca un model de guvernare democratică defensivă, care poate fi adaptat contextului est-european și care oferă statelor aflate în vecinătatea Rusiei o alternativă viabilă pentru apărarea suveranității electorale și întărirea încrederii publice în instituțiile democratice.

Bibliografie

1. Barba L. *Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului*. Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM. 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Securitatea%20spatiului%20informational.pdf
2. Cebotari S. *Republica Moldova în contextul intereselor Federației Ruse*. În: *Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare.*, nr.1(15), 2016, p. 15–31. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/15_31_Republica%20Moldova%20in%20contextul%20intereselor%20Federatiei%20Ruse.pdf

3. Cebotari S. *Identificări conceptual-teoretice ale fenomenului „dezinformare”*. Studia Universitatis Moldaviae. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe sociale”, nr. 3(173), 2024, p.207-215. chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/207-215_7.pdf
4. DISARM helps identify and respond to malign information influence operations. <https://www.disarm.foundation/>
5. Ioniță S. *The Russian influence in Eastern Europe and beyond*. May, 2019. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://watchdog.md/wp-content/uploads/2019/07/raport-influenta-RU-eng.pdf>
6. Foreign information manipulation and interference defence standards: Test for rapid adoption of the common language and framework ‘DISARM’. chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/11/20221129_Hybrid_CoE_Research_Report_7_Disarm_WEB.pdf
7. Eric M. Hutchins, Michael J. Cloppert, Rohan M. Amin, *Intelligence-Driven Computer Network Defense Informed by Analysis of Adversary Campaigns and Intrusion Kill Chains*. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed-martin/rms/documents/cyber/LM-White-Paper-Intel-Driven-Defense.pdf>
8. Lefebvre V. *Reflexive Control: The Soviet Concept of Influencing an Adversary’s Decision Making Process*. <https://connections-qj.org/article/reflexive-control-soviet-concept-influencing-adversarys-decision-making-process>
9. Mearsheimer J. J. *The tragedy of great power politics*. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://samuelbhfaure.com/wp-content/uploads/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf>
10. *New moldo-russian relations and the decline of the “soft power” strategy in the post-soviet area*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/http://www.viitorul.org/files/IDIS_Bulletin%20Power%20Politics%20Policy%20No%2015%20EN.pdf
11. Nye J. S., Jr. *Soft power*. *Foreign Policy*, (80), 1990. 153–171. <https://www.jstor.org/stable/1148580>
12. Pamment, J. (2020). *The EU’s External Action and Counter-Disinformation: An Evaluation of the East StratCom Task Force*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Pamment_-_Future_Threats.pdf
13. Petrenco L. *Press Review*. Moldova: EU integration vs. Russian threats <https://radiomoldova.md/p/48513/press-review--moldova-eu-integration-vs-russian-threats>

14. Prysiashniuk M. FIMI is a promising concept for counteracting Russian 'sharp power'. Project Athena. 2024, 13 august. <https://project-athena.eu/fimi-is-a-promising-concept-for-counteracting-russian-sharp-power/>
15. Prysiashniuk M., Cebotari S. Identificări conceptual-teoretice ale noțiunii „soft power”. În : Moldoscopie, 2(101), 2024, p. 28–37. [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2024.2\(101\).03](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2024.2(101).03)
16. R. Moldova | Raport: Moscova a creat un centru de comandă pentru a fraudă alegerile și referendumul. Radio Europa Liberă România. 13 decembrie, 2024. <https://romania.europalibera.org/a/interferente-rusia-moldova-alegeri-referendum/33238357.html>
17. R. Moldova | Raport: Moscova a creat un centru de comandă pentru a fraudă alegerile și referendumul. Radio Europa Liberă România. (2024, 13 decembrie). <https://romania.europalibera.org/a/interferente-rusia-moldova-alegeri-referendum/33238357.html>
18. Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Implicarea Ambasadei Federației Ruse în Republica Moldova în eschivarea lui Alexandr Nesterovschi de la organele de drept naționale,. <https://sis.md/ro/content/implicarea-ambasadei-federa%C8%9Biei-ruse-%C3%AEn-republica-moldova-%C3%AEn-eschivarea-lui-alexandr>
19. Walker C. How sharp power threatens democracy. În : *Journal of Democracy*, nr. 31(1), 2020. p 124–137. <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0010>
20. What is the Cyber Kill Chain in cyber security? <https://www.darktrace.com/cyber-ai-glossary/cyber-kill-chain>

VIOLENȚA ÎMPOTRIVA FEMEILOR ÎN POLITICĂ – O BARIERĂ ÎN CALEA PARTICIPĂRII EGALE¹

VIOLENCE AGAINST WOMEN IN POLITICS – A BARRIER TO EQUAL PARTICIPATION²

Loredana MUNTEAN

Specialistă Comunicare, UN Women Moldova

Deși, la nivel global, tot mai multe femei dețin funcții publice și se implică activ în procesele electorale, acestea continuă să se confrunte cu forme grave de violență și intimidare, menite să le reducă la tăcere. UN Women Moldova atrage atenția în mod constant asupra acestui fenomen și planifică desfășurarea unui nou studiu național dedicat alegerilor parlamentare din toamna acestui an.

Violența împotriva femeilor în viața politică nu se reduce doar la atacuri fizice sau verbale. Este o formă de violență în bază de gen care poate include amenințări, hărțuire, umilire publică sau încercări de discreditare, toate având drept scop limitarea accesului femeilor la viața publică și la procesele decizionale.

-
- 1 Sumarul comunicării prezentate în cadrul Mesei rotunde privind combaterea discursului instigator la ură și a sexismului în contextul alegerilor parlamentare din Republica Moldova. Acest eveniment a fost organizat de Consiliul Europei și UN Women Moldova, în cooperare cu Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova. Masa rotundă este parte a unei inițiative comune a proiectului CoE „Îmbunătățirea practicilor electorale în Republica Moldova, 2025-2028”, EU/CoE project „Combaterea discriminării, discursului de ură și a crimelor motivate de prejudecată în Republica Moldova” (parte a programului comun a Uniunii Europene și Consiliului Europei Parteneriat pentru Bună Guvernanță), CoE Congress project „Consolidarea culturii dialogului și a guvernării locale deschise și etice în Republica Moldova”, CoE project „Sprijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova - faza II” și „Consolidarea diversității și egalității în Republica Moldova - faza II”.
 - 2 Summary of the paper presented at the Round Table on Combating Hate Speech and Sexism in the Context of the Parliamentary Elections in the Republic of Moldova. This event was organised by the Council of Europe and UN Women Moldova, in cooperation with the Central Electoral Commission of the Republic of Moldova. The round table is part of a joint initiative of the CoE project “Improving Electoral Practices in the Republic of Moldova, 2025-2028”, EU/CoE project “Combating Discrimination, Hate Speech and Hate Crimes in the Republic of Moldova” (part of the joint programme of the European Union and the Council of Europe Partnership for Good Governance), CoE Congress project “Strengthening the Culture of Dialogue and Open and Ethical Local Governance in the Republic of Moldova”, CoE project “Support to the Implementation of the Istanbul Convention in the Republic of Moldova - Phase II” and “Strengthening Diversity and Equality in the Republic of Moldova - Phase II”.

Această formă de violență afectează profund drepturile fundamentale precum dreptul de a vota și de a candida, de a participa liber în campanii electorale, de a se exprima și de a se asocia. Este o realitate îngrijorătoare în care femeile sunt atacate nu pentru ceea ce fac, ci pentru cine sunt. Printre țintele acestor atacuri se numără candidate, alegătoare, activiste, susținătoare de partid, observatoare sau funcționare publice.

Participarea femeilor în politică – între progres și stagnare

La nivel global, datele arată că, în ciuda unor premiere istorice, cum ar fi alegerea primelor femei președinte în Mexic, Namibia și Macedonia de Nord în 2024, numărul femeilor în funcții de conducere rămâne semnificativ mai mic decât cel al bărbaților. Doar 25 de țări sunt conduse de femei, în timp ce 106 nu au avut niciodată o șefă de stat. În 2024, funcția de președintă de Parlament era ocupată de femei doar în proporție de 23,7%, față de 22,7% în 2023, fiind înregistrat cel mai lent progres din 2017 încoace. Harta „Femeile în politică: 2025”, creată de Uniunea Interparlamentară (UIP) și UN Women, prezintă date noi privind femeile în funcții executive și în parlamentele naționale, începând cu 1 ianuarie 2025. Aceste date ilustrează suprareprezentarea bărbaților în procesul decizional la nivel mondial, încetinind astfel realizarea egalității dintre femei și bărbați în politică³.

În același timp, multe femei renunță la funcții importante în stat din cauza presiunilor constante și a atacurilor personale. Este cazul fostei președinte a Slovaciei, Zuzana Čaputová, care a refuzat să candideze pentru un al doilea mandat din cauza preocupărilor legate de siguranța familiei sale, după ce a primit amenințări cu moartea. Motive similare au fost invocate și de către Jacinda Ardern, prim-ministra Noii Zeelande, precum și de către Sanna Marin, șefa Cabinetului de miniștri din Finlanda, atunci când și-au anunțat demisia.

Violența împotriva candidadelor la viitoarele alegeri parlamentare, analizată în cadrul unui studiu desfășurat de UN Women Moldova

Deși există tot mai multe dovezi, măsurarea violenței împotriva femeilor în politică rămâne dificilă din cauza lipsei unor definiții standardizate, a subraportării și a datelor limitate. Sondajele în rândul femeilor politiciene sunt esențiale, dar folosesc adesea eșantioane mici și nu reflectă diversitatea experiențelor.

În contextul alegerilor parlamentare din 2025, UN Women Moldova lansează elaborarea unui studiu național cu scopul de a documenta fenomenul violenței împotriva femeilor care tind să acceadă în noul Legislativ. Acesta vine să completeze

3 Women in politics: 2025. UNWomen, 2025 <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2025-03/women-in-politics-2025-en.pdf>

alte analize și rapoarte de monitorizare, întocmite anterior cu sprijinul UN Women și al partenerilor de dezvoltare în urma scrutinelor locale, parlamentare și prezidențiale.

Studiul va fi elaborat în baza unei metodologii globale de model standardizat al UN Women, și va documenta formele de violență cu care s-au confruntat candidatele, precum și consecințele acestora asupra sănătății și participării acestor femei în viața politică.

Totodată, documentul va include recomandări pentru monitorizarea, prevenirea și combaterea violenței față de femeile implicate în politică. Astfel, această inițiativă își propune nu doar să analizeze fenomenul, ci și să contribuie la crearea unui mediu politic sigur și incluziv pentru femei.

UN Women consideră combaterea violenței împotriva femeilor în politică o prioritate globală. Prin campanii de conștientizare, promovare și evenimente de nivel înalt, UN Women urmărește să sensibilize opinia publică cu privire la violența față de femeile care aspiră la o carieră în politică.

Violența împotriva femeilor în politică nu este doar o problemă de gen, ci și un atentat la adresa principiilor de bază ale democrației care spun că fiecare persoană are dreptul de a alege și de a fi aleasă. Doar prin recunoașterea și combaterea acesteia, putem construi un sistem politic care să permită participarea egală și deplină a fiecărui/rei cetățean/ă, fie că este bărbat sau femeie, în procesele electorale.

Dacă ați fost victimă sau martoră a vreunei forme de violență împotriva femeilor în context electoral, vă încurajăm să raportați cazul pe platforma gender.monitor.md.

Although, globally, more and more women hold public office and are actively involved in electoral processes, they continue to face serious forms of violence and intimidation, designed to silence them. UN Women Moldova constantly draws attention to this phenomenon and plans to conduct a new national study dedicated to the parliamentary elections in autumn this year.

Violence against women in political life is not limited to physical or verbal attacks. It is a form of gender-based violence that can include threats, harassment, public humiliation or attempts to discredit women, all aimed at limiting their access to public life and decision-making processes.

This form of violence deeply affects fundamental rights such as the right to vote and stand for election, to participate freely in electoral campaigns, to express themselves and to associate. It is a worrying reality in which women are attacked not for what they do, but for who they are. The targets of these attacks include female candidates, voters, activists, party supporters, observers, or public officials.

Women's participation in politics – between progress and stagnation

Globally, data shows that despite historic firsts, such as the election of the first female presidents in Mexico, Namibia and North Macedonia in 2024, the number of women in leadership positions remains significantly lower than that of men. Only 25 countries are led by women, while 106 have never had a female head of state. In 2024, the position of Speaker of Parliament was held by women only 23.7%, compared to 22.7% in 2023, the slowest progress since 2017. The map “Women in Politics: 2025”, created by the Inter-Parliamentary Union (IPU) and UN Women, presents new data on women in executive positions and in national parliaments, as of 1 January 2025. This data illustrates the over-representation of men in the process decision-making at the global level, thus slowing down the achievement of equality between women and men in politics.⁴

At the same time, many women are resigning from important positions in the state due to constant pressure and personal attacks. This is the case of the former president of Slovakia, Zuzana Čaputová, who refused to run for a second term due to concerns about the safety of her family after receiving death threats. Similar reasons were also cited by Jacinda Ardern, the Prime Minister of New Zealand, and Sanna Marin, the Head of the Cabinet of Ministers of Finland, when they announced their resignations.

Violence against women candidates in upcoming parliamentary elections, analyzed in a study conducted by UN Women Moldova

Despite growing evidence, measuring violence against women in politics remains difficult due to the lack of standardized definitions, underreporting and limited data. Surveys among women politicians are essential, but they often use small samples and do not reflect the diversity of experiences.

In the context of the 2025 parliamentary elections, UN Women Moldova launches the development of a national study with the aim of documenting the phenomenon of violence against women that tend to enter the new Legislature. It comes to complement other analyses and monitoring reports, previously prepared with the support of UN Women and development partners following local, parliamentary and presidential elections.

The study will be developed based on a global methodology of the standardized model of UN Women, and will document the forms of violence that the candidates faced, as well as their consequences on the health and participation of these women in political life.

88 Women in politics: 2025. UNWomen, 2025 <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2025-03/women-in-politics-2025-en.pdf>

At the same time, the document will include recommendations for monitoring, preventing and combating violence against women involved in politics. Thus, this initiative aims not only to analyze the phenomenon, but also to contribute to the creation of a safe and inclusive political environment for women.

UN Women considers combating violence against women in politics a global priority. Through awareness-raising campaigns, advocacy and high-level events, UN Women aims to raise public awareness about violence against women aspiring to a career in politics.

Violence against women in politics is not only a gender issue, but also an attack on the basic principles of democracy that say that every person has the right to choose and to be elected. Only by recognizing and combating it can we build a political system that allows for the equal and full participation of every citizen, whether male or female, in electoral processes.

If you have been a victim or witness of any form of violence against women in an electoral context, we encourage you to report the case on the gender.monitor.md platform.

REFERENDUMULUI REPUBLICAN. IMIXTIUNEA EXTERNĂ ÎN PROCESELE ELECTORALE DIN REPUBLICA MOLDOVA.

Raport public SIS

ELECTORAL FRAUD DETECTED IN THE PRESIDENTIAL ELECTIONS AND THE
REPUBLICAN REFERENDUM. EXTERNAL INTERFERENCE IN THE ELECTORAL
PROCESSES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SIS public Report

Raportul „Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova”¹ a fost prezentat în decembrie 2024 în cadrul ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova, de directorul SIS, Alexandru Musteața.

Potrivit datelor obținute de către Serviciu, în Federația Rusă, orașul Moscova, a fost instituit un centru operațional de comandă, sub coordonarea autorităților ruse, care avea drept obiectiv primordial compromiterea referendumului republican și a scrutinului prezidențial. În acest scop, factorul rus l-a desemnat pe Ilan Șor drept conducător al acestui

grup criminal, oferindu-i acestuia tot spectrul de instrumentar necesar: resurse financiare, mediatice, umane, logistice, tehnice, precum și suportul contrainformativ.

SIS, de comun cu autoritățile naționale și partenerii externi, a reacționat prompt și instantaneu în vederea preîntâmpinării și combaterii imixtiunii externe și altor riscuri proeminente cu referință la procesul electoral, realizând în acest scop multiple și diverse măsuri de competență. Drept urmare, a fost identificată și contracarată activitatea unor pseudo-observatori implicați în monitorizarea alegerilor; au fost prevenite și anihilate atacurile cibernetice asupra infrastructurii electorale; preîntâmpinate acțiuni subversive de perturbare a ordinii publice; documentate cazuri de cumpărare a voturilor; dejucate planuri de compromitere a activităților secțiilor de vot din străinătate (scenariul alertelor false cu bombă) etc.

1 Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova, Raport SIS public, 2024, https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf

Potrivit raportului au fost utilizate instrumente tipice unei imixtiuni hibride. Platformele principale utilizate au fost entitatea EVRAZIA și așa numitul bloc „Victorie”; agenții de influență au fost și rămân a fi grupul criminal organizat „Șor”, persoanele afiliate acestuia și alte persoane aflate sub sancțiuni internaționale, dar și aflate în căutare națională și internațională; instrumentele utilizate includ finanțări clandestine de către centrele subversive externe, dezinformare, corupție, finanțarea ilegală a campaniilor electorale, tentative de destabilizare, acțiuni de sabotaj și altele.

Imixtiunea rusă a fost exercitată prin:

- a) amplificarea tendințelor radicale, de natură separatist-autonomistă;
- b) propagandă și dezinformare;
- c) exploatarea factorului ecleziastic;
- d) ingerința Federației Ruse în procesul electoral din Republica Moldova;
- e) operațiuni subversive derulate de serviciile speciale ruse;
- f) exploatarea elementelor de crimă organizată;
- g) șantajul energetic.

Totodată, Serviciul a sesizat despre riscurile de securitate generate de ascensiunea vădită a factorului rus în exploatarea instrumentarului de influență informațională. Această platformă a fost utilizată activ de către Federația Rusă pentru propagandă și distribuirea dezinformării. Drept exemplu, instituția a identificat o rețea care, în anul 2024, a distribuit sistematic narative pro-Kremlin (inclusiv pro-război), prin intermediul rețelelor Telegram, Tiktok și YouTube.

The report „Foreign interference in the electoral processes of the Republic of Moldova”² was presented in December 2024 during the plenary session of the Parliament of the Republic of Moldova, by the Director of the SIS, Alexandru Musteața.

According to the data obtained by the Service, in the Russian Federation, Moscow city, an operational command center was established, under the coordination of the Russian authorities, whose primary objective was to compromise the republican referendum and the presidential election. The Russian factor designated Ilan Shor as the leader of this criminal group, providing him with the full range of necessary tools: financial, media, human, logistical, technical resources, as well as counter-information support.

2 Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova, Raport SIS public, 2024 , https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf

SIS, together with national authorities and external partners, reacted promptly and instantly to prevent and combat external interference and other prominent risks with reference to the electoral process, implementing multiple and diverse competence measures for this purpose. As a result, the activity of pseudo-observers involved in monitoring the elections was identified and countered; cyber attacks on the electoral infrastructure were prevented and annihilated; subversive actions to disrupt public order were prevented; cases of vote buying were documented; plans to compromise the activities of polling stations abroad were thwarted (the scenario of false bomb alerts), etc.

According to the report were used typical instruments of hybrid interference. The main platforms used were the EVRAZIA entity and the so-called „Victory” bloc; the agents of influence were and remain the „Shor” organized criminal group, its affiliates and other persons under international sanctions, as well as those wanted nationally and internationally; the instruments used include clandestine financing by external subversive centers, disinformation, corruption, illegal financing of electoral campaigns, attempts at destabilization, sabotage actions and others.

Russian interference was exercised through:

- a) amplification of radical tendencies of a separatist-autonomist nature;
- b) propaganda and disinformation;
- c) use of the church's influence;
- d) Russian Federation interference in the electoral process of the Republic of Moldova;
- e) subversive operations carried out by the Russian special services;
- f) exploitation of elements of organized crime;
- g) energy blackmail.

At the same time, the Service has noted the security risks generated by the apparent rise of the Russian factor in the exploitation of information influence tools. This platform has been actively used by the Russian Federation for propaganda and the distribution of disinformation. As an example, the institution has identified a network that, in 2024, systematically distributed pro-Kremlin narratives (including pro-war) through the Telegram, Tiktok and YouTube networks.

GESTIONAREA SUCCESORILOR PARTIDELOR POLITICE INTERZISE: CAZUL SPANIOL

MANAGING SUCCESSORS OF PROHIBITED POLITICAL PARTIES: THE SPANISH CASE

Dr. Fernando Casal BÉRTOA

Universitatea Nottingham

Expert Internațional în Supraveghere Politică

Cartea albă¹ examinează provocările și soluțiile potențiale legate de problema succesorilor partidelor politice interzise în Moldova. Documentul trece în revistă orientările internaționale și europene privind reglementarea partidelor politice, analizează cadrul juridic actual al Republicii Moldova pentru interzicerea partidelor și îl compară cu practicile din Spania. Documentul constată că, deoarece legislația moldovenească nu prevede conceptul de partide „succesoare”, succesorii partidelor interzise pot apărea și participa la alegeri cu impunitate. Bazându-se pe un studiu de caz spaniol, autorul propune un cadru de reglementare care să permită dizolvarea automată a partidelor legate de entități interzise anterior, în funcție de dovezile privind legăturile și practicile ilegale ale acestora. Autorul concluzionează cu recomandări pentru legiuitorii moldoveni de a îmbunătăți dispozițiile legale care reglementează dizolvarea partidelor pentru a aborda în mod eficient problema partidelor succesoare.

The White Paper examines the challenges and potential solutions related to the issue of successors to banned political parties in Moldova. The paper reviews international and European guidelines on the regulation of political parties, analyses the current legal framework of the Republic of Moldova for the banning of parties and compares it with the practices in Spain. The paper finds that, as Moldovan legislation does not provide for the concept of “successor” parties, successors to banned parties can emerge and participate in elections with impunity. Drawing on a Spanish case study, the author proposes a regulatory framework that would allow for the automatic dissolution of parties linked to previously banned entities, based on evidence of their illegal links and practices. The author concludes with recommendations for Moldovan legislators to improve the legal provisions governing the dissolution of parties in order to effectively address the issue of successor parties.

1 Fernando Casal Bértoa, Gestionarea succesorilor partidelor politice interzise: cazul spaniel, Carte albă. [https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Gestionarea%20succesorilor%20partidelor%20politice%20interzise%20Carte%20Alba%20Bertoa\(1\).pdf](https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Gestionarea%20succesorilor%20partidelor%20politice%20interzise%20Carte%20Alba%20Bertoa(1).pdf). Acest document a fost elaborat în cadrul proiectului PNUD Moldova „Consolidarea democrației în Moldova prin alegeri incluzive și transparente”, implementat cu suportul financiar al poporului american oferit prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și cel al Ambasadei Marii Britanii la Chișinău oferit prin intermediul Fondului pentru Buna Guvernare.

ÎNREGISTRAREA PARTIDELOR ÎN MOLDOVA: CONTROL AB INITIO

REGISTRATION OF PARTIES IN MOLDOVA: CONTROL AB INITIO

Dr. Fernando Casal BÉRTOA,

Universitatea Nottingham

Expert Internațional în Supraveghere Politică

Această carte albă, document complementar la *Gestionarea succesorilor partidelor politice interzise: Cazul spaniol* de același autor, analizează sistemul actual de înregistrare a partidelor politice din Republica Moldova în raport cu standardele și jurisprudența europeană. Documentul¹ examinează cadrul internațional, reglementările naționale actuale și practicile comparative din cadrul democrațiilor UE, recomandând în cele din urmă un cadru mai solid pentru înregistrarea partidelor, care să se alinieze la principiile democratice și să contracareze în mod eficient influențele antidemocratice.

Bazându-se pe Legea organică spaniolă din 2002 privind partidele politice, autorul propune modificări legislative pentru a spori controlul prealabil înregistrării și pentru a institui un registru specializat pentru partidele politice, supravegheat fie de Curtea Constituțională, fie de ministerele de justiție sau de interne.

This White Paper, a companion document to *Managing Successors of Prohibited Political Parties: The Spanish Case* by the same author, analyses the current system of political party registration in the Republic of Moldova in relation to European standards and case law. The paper examines the international framework, current national regulations and comparative practices within EU democracies, ultimately recommending a more robust framework for party registration that aligns with democratic principles and effectively counters anti-democratic influences.

Based on the Spanish Organic Law of 2002 on Political Parties, the author proposes legislative amendments to enhance pre-registration controls and to establish a specialized register for political parties, supervised either by the Constitutional Court or by the Ministries of Justice or the Interior.

1 Fernando Casal Bértoa, Înregistrarea partidelor în Moldova: control ab initio, Carte albă, [https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/%C3%8Enregistrarea%20partidelor%20%C3%AE%20Moldova%20Carte%20alb%C4%83%20Bertoa\(1\).pdf](https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/%C3%8Enregistrarea%20partidelor%20%C3%AE%20Moldova%20Carte%20alb%C4%83%20Bertoa(1).pdf)

MĂSURI PREVENITIVE ȘI DREPTUL DE A CANDIDA

PREVENTIVE MEASURES AND THE RIGHT TO RUN FOR ELECTION

Alexander SHLYK,

Consultant Internațional Finanțare Politică

Studiul „Măsuri preventive și dreptul de a candida”¹, analizează utilizarea măsurilor preventive, inclusiv limitarea sau retragerea dreptului de a candida pentru persoanele care fac obiectul unei anchete penale pentru finanțarea ilegală a campaniei sau cumpărarea de voturi. Acesta rezumă standardele internaționale și europene care reglementează astfel de măsuri și oferă o analiză comparată a experienței europene. Analiza evidențiază necesitatea unui obiectiv legitim și a proporționalității oricăror măsuri adoptate, precum și tensiunea dintre asigurarea integrității electorale și protejarea drepturilor individuale, având în vedere în special cerințele legale din Moldova privind obligația unei hotărâri judecătorești definitive înainte de impunerea restricțiilor respective. Acesta evidențiază implicațiile măsurilor preventive, inclusiv dacă o recunoaștere a vinovăției în timpul investigațiilor este un motiv suficient pentru luarea de măsuri preventive, luând în considerare impactul comprehensiv asupra proceselor democratice și drepturilor alegătorilor. Autorul recomandă un echilibru prudent între asigurarea unei competiții electorale echitabile și apărarea libertăților civice fundamentale, sugerând că ar putea fi necesare mecanisme alternative pentru a răspunde preocupărilor actuale cu privire la infracțiunile electorale fără a încălca în mod disproporționat participarea democratică.

The study „Preventive measures and the right to run” examines the use of preventive measures, including the limitation or withdrawal of the right to stand as a candidate, for persons subject to criminal investigation for illegal campaign financing or vote buying. It summarises the international and European standards governing such measures and provides a comparative analysis of European experience. The analysis highlights the need for a legitimate aim and proportionality of any measures adopted, as well as the tension between ensuring electoral integrity and protecting individual rights, in particular given Moldovan legal requirements for the obligation of a final court decision before imposing such restrictions.

1 Alexander SHLYK, Măsuri preventive și dreptul de a candida, [https://a.cec.md/storage/ckfind-er/files/M%C4%83suri%20preventive%20%C8%99i%20dreptul%20de%20a%20candida%20Carte%20alb%C4%83%20Shlyk\(1\).pdf](https://a.cec.md/storage/ckfind-er/files/M%C4%83suri%20preventive%20%C8%99i%20dreptul%20de%20a%20candida%20Carte%20alb%C4%83%20Shlyk(1).pdf)

It highlights the implications of preventive measures, including whether an admission of guilt during investigations is sufficient grounds for taking preventive measures, taking into account the comprehensive impact on democratic processes and voter rights. The author recommends a prudent balance between ensuring fair electoral competition and protecting fundamental civil liberties, suggesting that alternative mechanisms may be needed to address current concerns about electoral crimes without disproportionately impairing democratic participation.

REGLEMENTAREA FINANCIARĂ A CAMPANIEI ELECTORALE CU IMPLICAREA TERȚILOR: ANALIZE ȘI SUGESTII PENTRU MOLDOVA

FINANCIAL REGULATION OF ELECTORAL CAMPAIGNS WITH THIRD PARTY INVOLVEMENT: ANALYSES AND SUGGESTIONS FOR MOLDOVA

Alexander SHLYK,
Consultant Internațional Finanțare Politică

Documentul¹ explorează meritele reglementării implicării, în cadrul campaniei electorale, a părților terțe, subliniind importanța acesteia în îmbunătățirea concurenței politice prin egalitate, transparență și responsabilitate. Acesta susține ideea că reglementarea nu ar trebui să se limiteze doar la nivel de stopare a finanțării ilegale a campaniilor electorale, ci să aibă drept scop crearea unui mediu politic bine structurat pentru actorii care respectă reglementările în cauză. În baza experiențelor internaționale și a contextului specific din cadrul Republicii Moldova, documentul recomandă unele măsuri precum: încurajarea înregistrării terților la Comisia Electorală Centrală, impunerea unor limite în ceea ce vizează cheltuielile pentru campanii și interzicerea anumitor donații cu scopul de a preveni influențele nejustificate din partea surselor străine sau criminale. De asemenea, documentul examinează echilibrul dintre reglementarea contribuțiilor financiare și protejarea libertății de exprimare, menționând că transparența în ceea ce vizează finanțarea din partea terților poate îmbunătăți capacitatea alegătorilor de a face o alegere informată. În urma analizei subiectului dat, este menționată importanța definirii clare a activităților politice și a coordonării dintre terți, indicând faptul că reglementarea eficientă poate combate corupția și încuraja crearea unui peisaj electoral echitabil.

The paper explores the merits of regulating the involvement of third parties in electoral campaigns, underlining its importance in improving political competition through equality, transparency and accountability. It argues that regulation should not be limited to stopping illegal campaign financing, but should aim to create a well-structured political environment for actors who comply with the regulations. Based on international experiences and the specific context of the Republic of Moldova, the paper recommends measures such as: encouraging third party registration with

1 Alexander SHLYK. Reglementarea financiară a campaniei electorale cu implicarea terților: analize și sugestii pentru Moldova, Carte alba, [https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Reglementarea%20financiar%C4%83%20cu%20implicarea%20ter%C8%9Bilor%20Carte%20Alba%20Shlyk\(1\).pdf](https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Reglementarea%20financiar%C4%83%20cu%20implicarea%20ter%C8%9Bilor%20Carte%20Alba%20Shlyk(1).pdf)

the Central Electoral Commission, imposing limits on campaign spending and prohibiting certain donations in order to prevent undue influence from foreign or criminal sources.

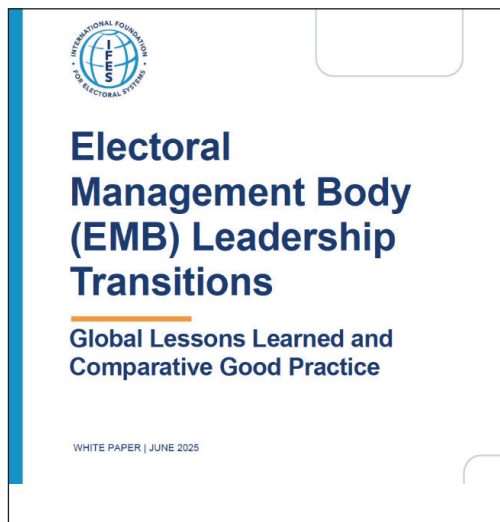
The paper also examines the balance between regulating financial contributions and protecting freedom of expression, noting that transparency in terms of third-party funding can improve voters' ability to make an informed choice. The paper discusses the importance of clearly defining political activities and coordinating between third parties, noting that effective regulation can combat corruption and foster a fair electoral landscape.

ELECTORAL MANAGEMENT BODY (EMB) LEADERSHIP TRANSITIONS

GLOBAL LESSONS LEARNED AND COMPARATIVE GOOD PRACTICE

White paper June 2025 // IFES

Rushdi NACKERDIEN, Staffan DARNOLF

Cartea albă¹, elaborată de Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale (IFES), prezintă aspectele cheie privind tranzițiile în conducerea organismelor de management electoral (OME). Atunci când sunt gestionate corespunzător, aceste perioade de tranziție pot fi momente în care OME își consolidează reputația publică și angajamentul instituțional de a organiza alegeri credibile și incluzive. Pe de altă parte, dacă OME nu au un plan de tranziție clar sau se confruntă cu tranziții neașteptate, acest lucru poate duce la confuzie internă și poate afecta credibilitatea instituției în ochii publicului.

Concepută pornind de la necesitățile OME, această Carte Albă oferă un cadru pentru înțelegerea diferitelor tipuri de modele de conducere executivă a OME (funcție publică, multisectorială, judiciară) și implicațiile pe care fiecare le are asupra tranzițiilor în conducere. În plus, oferă îndrumări practice pentru OME, bazate pe cele mai bune practici globale comparative, pentru o mai bună gestionare a tranzițiilor de conducere planificate și bruște.

Tranziția conducerii în cadrul OME este o chestiune de o importanță profundă. Prin adoptarea unei abordări structurate care se bazează pe cele mai bune practici din tranzițiile guvernamentale și care pune accent pe dezvoltarea unui plan de tranziție care să acopere tranzițiile prevăzute și neașteptate, precum și necesitatea unei echipe de tranziție dedicate și cu resurse suficiente, OME se pot asigura că aceste schimbări esențiale le consolidează, mai degrabă decât să le împiedice misiunea. O astfel de

¹ Rushdi NACKERDIEN, Staffan DARNOLF, Electoral management body (EMB) leadership transitions global lessons learned and comparative good practice, White paper, June 2025, IFES <https://www.ifes.org/publications/electoral-management-body-leadership-transitions>.

diligență în gestionarea tranzițiilor consolidează, în cele din urmă, fundamentul guvernării democratice și sporește credibilitatea proceselor electorale.

Tabel nr. 1 Recomandări pentru tranziții eficiente de conducere²

- Priviți procesul în contextul planului strategic al OME, în elaborarea unui nou plan și în socializarea planului actual în rândul unui nou grup de directori / manageri.
- În cazul unor tranziții prevăzute, creați planuri de succesiune bine definite, străduindu-vă să asigurați o perioadă de suprapunere. Planificarea succesiunii poate implica și identificarea potențialilor succesori interni.
- În cazul unor tranziții bruște, mențineți planuri de contingență care să prezinte procedurile pentru numirile de urgență și să definească responsabilitățile liderilor interimari.
- Implicați și comunicați transparent cu părțile interesate externe, inclusiv partide politice, organizații ale societății civile și observatori internaționali.
- În cazul în care tranzițiile sunt gestionate printr-un proces formal de numire, numirile ar trebui să fie bine mediatizate și să implice o verificare amplă pentru a se asigura că acești candidați sunt calificați și percepuți ca fiind imparțiali.
- Adaptați eforturile de consolidare a capacităților la nevoile contextului specific al OME, acordând o atenție deosebită creării unei echipe executive funcționale.
- Luați măsuri speciale pentru a integra noii directori/ manageri cu cei existenți; de exemplu, prin implicarea în eforturi comune de consolidare a capacităților.
- Echipa de tranziție ar trebui să pregătească periodic pachete informative care să includă informații esențiale despre proiectele în curs, contactele cheie, termenele limită viitoare și prioritățile strategice.
- În pofida impredictibilității unor tranziții, planificați o perioadă de adaptare în care să poată avea loc instruirea și orientarea critică.
- Elaborați un plan de atenuare a crizelor. Acesta ar trebui să includă planificarea și pregătirea scenariilor de criză, inclusiv schimbări bruște în echipa executivă și pregătirea directorilor pentru a gestiona crizele imediat.
- Asigurați-vă că noii directori au autorizații de securitate și instrucțiuni adecvate. Liderii OME se pot confrunta cu probleme legate de securitatea națională, cum ar fi atacurile cibernetice și dezinformarea.

2 Preluat din Rushdi NACKERDIEN, Staffan DARNOLF, Electoral management body (EMB) leadership transitions global lessons learned and comparative good practice, White paper, June 2025, IFES<https://www.ifes.org/publications/electoral-management-body-leadership-transitions>, p.30

The White Paper³ developed by the International Foundation for Electoral Systems (IFES), outlines key considerations for leadership transitions in electoral management bodies (EMBs). When handled well, these transition periods can be times in which EMBs strengthen their public reputation and institutional commitment to delivering credible and inclusive elections. On the other hand, if EMBs do not have a clear transition plan or experiences unexpected transitions, it can lead to internal confusion and damage the institution's credibility in the eyes of the public.

Designed with EMB needs in mind, this White Paper provides a framework for understanding different types of EMB executive leadership models (civil service, multi-sectoral, judicial) and the implications each has on leadership transitions. Additionally, it provides practical guidance for EMBs, based on comparative global best practices, for better managing planned and sudden leadership transitions.

Leadership transition in EMBs is a matter of profound importance. By adopting a structured approach that draws on best practices from government transitions and that emphasizes the development of a transition plan covering foreseen and unexpected transitions as well as the need for a dedicated and sufficiently resourced transition team, EMBs can ensure that these pivotal changes bolster rather than hinder their mission. Such diligence in managing transitions ultimately strengthens the foundation of democratic governance and enhances the credibility of electoral processes.

3 Rushdi NACKERDIEN, Staffan DARNOLF, Electoral management body (EMB) leadership transitions global lessons learned and comparative good practice, White paper, June 2025, IFES <https://www.ifes.org/publications/electoral-management-body-leadership-transitions>.

Table nr. 1 Recommendations for effective leadership transitions⁴

- Consider the process within the context of the EMB's strategic plan, in drafting a new plan and in socializing the current plan among a new set of executives.
- In the case of foreseen transitions, create well-defined succession plans, striving to ensure an overlap period. Succession planning can also involve identifying potential internal successors.
- In the case of sudden transitions, maintain contingency plans that outline procedures for emergency appointments and define the responsibilities of interim leaders.
- Involve and communicate transparently with external stakeholders, including political parties, civil society organizations, and international observers.
- Where transitions are managed through a formal appointment process, appointments should be well publicized and involve extensive vetting to ensure that the candidates are qualified and perceived as impartial.
- Tailor capacity-building efforts to the needs of the EMB's specific context, with particular attention to creating a functional executives team.
- Make specific efforts to integrate incoming executives with incumbent ones; for example, by engaging in joint capacity-building efforts.
- The transition team should prepare regular briefing packs that include essential information about ongoing projects, key contacts, upcoming deadlines, and strategic priorities.
- Despite the unpredictability of some transitions, plan for an adjustment period in which critical training and orientation can take place.
- Maintain a crisis-mitigation plan. It should include crisis scenario planning and preparations, inclusive of sudden changes in the executive team, and ready executives to handle crises with little notice.
- Ensure that new executives have adequate security clearances and briefings. EMB leaders may face national security-related issues, such as cybersecurity and disinformation attacks.

⁴ Rushdi NACKERDIEN, Staffan DARNOLF, Electoral management body (EMB) leadership transitions global lessons learned and comparative good practice, White paper, June 2025, IFES <https://www.ifes.org/publications/electoral-management-body-leadership-transitions>, p.30

Instituția Publică
„Centrul de instruire continuă în domeniul electoral”

Republica Moldova, or. Chișinău
str. Vasile Alecsandri, nr. 119
Tel.: 022 26 09 14
E-mail: info@cicde.md
www.cicde.md